

Zie mij ook

Over kinderen in (v)echtscheidingssituaties

In opdracht van en in samenwerking met het Kinderrechtencommissariaat

Karel De Grote-Hogeschool
Maatschappelijk Werk
Project MW

Coach: Bie Melis
Opdrachtgever: Inge Schoevaerts

Mirthe Camps
Shana Corremans
Silke Delcroix
Shauni De Mul
Debby Van Ginderen
Thalia Van Maele

Inhoud

Inleiding	3
Hoofdstuk 1: De impact van een scheiding op kinderen	4
1.1 Oorzaken	4
1.2. Gevolgen	4
1.2.1 Psychosociale gevolgen.....	4
1.2.1.1 Depressie, stemmingsstoornissen en andere gevoelens	5
1.2.1.2 Loyaliteitsconflicten.....	5
1.2.1.3 Copingstrategieën	5
1.2.2 Instrumentele gevolgen	6
1.2.2.1 Dubbeldynamisch	6
1.2.2.2 School	6
1.2.3 Gevolgen voor de ontwikkeling.....	6
1.3 Manifestatievormen	7
1.3.1 Beschermende factoren van het kind.....	7
1.3.2 Zelfbeeld.....	8
1.3.3 Parentificatie	8
1.3.4 Geweld en kindermishandeling.....	8
1.4 Belang van betrokkenheid ouders	8
Hoofdstuk 2: Projecten en methodieken	9
2.1. Preventieve projecten	10
2.1.1. De Scheidingsschool.....	10
2.1.2 BOR Humanitas.....	12
2.1.3 !JES (jij en scheiding) Het Brugproject.....	15
2.1.4 Kies	18
2.1.5 Villa Pinedo.....	20
2.1.6 Kameleonprogramma (Stichting Jonge Helden).....	23
2.2 Het hanteren van de negatieve gevolgen	26
2.2.1 Alianza	26
2.2.2 Ont-luiken	28
2.2.3 Dappere Dino's.....	30
2.2.5 De Stoere schildpadden.....	33
2.2.6 Zandkastelenprogramma	35
2.3 Herstellend optreden	37
2.3.1 Kinderen uit de Knel.....	37
2.3.2 De bezoekruimte.....	40
2.3.3 Ouderschap blijft.....	43
2.3.4 KOESA.....	45
Hoofdstuk 3: Praktijkttoets	47
3.1 Bezoekruimte en CLB	47
Conclusie	49
Bronnenlijst	50

Inleiding

Wij zijn zes studenten, 3de jaar Maatschappelijk Werk aan Karel de Grote Hogeschool te Antwerpen. In het kader van het opleidingsonderdeel 'project' bundelen wij projecten in Vlaanderen en Nederland die zich focussen op kinderen in (v)chtscheidingssituaties. De vraag komt van Inge Schoevaerts, een medewerkster van het Kinderrechtencommissariaat. Zij hoopt via ons werkstuk hulpverleners een overzicht te bezorgen van de bestaande projecten/organisaties.

De voorbije jaren vonden ingrijpende veranderingen plaats in de samenstelling en het functioneren van gezinnen. Net als in andere Europese landen daalde het aantal huwelijken en nam het aantal echtscheidingen in België fors toe. Bij een vergelijking van de echtscheidingscijfers in België met andere landen valt op dat België samen met Tsjechië tot de Europese 'echtscheidingstop' behoort. Sedert de jaren negentig worden in België jaarlijks ongeveer 30.000 huwelijken ontbonden. Bij 2 op 3 van deze echtscheidingen zijn kinderen betrokken (Van Peer, 2007, p. 15).

Op 20 november 1989 werd door de Verenigde Naties het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind goedgekeurd. In België kreeg het Kinderrechtenverdrag begin 1992 kracht van wet. Het Kinderrechtencommissariaat gebruikt dit verdrag als leidraad (Kinderrechtencommissariaat, z.d., z.p.). Bij het thema rond echtscheiding nemen volgende kinderrechten de bovenhand: het belang van het kind staat voorop, kinderen hebben inspraak in alle zaken die hun aangaan, kinderen hebben recht op een contact met beide ouders en elk kind heeft recht op een gezonde ontwikkeling en hulp. Deze kinderrechten hebben wij proberen te verwerken in ons werkstuk. Voor elk project bekijken we op welk van de kinderrechten het zich focust.

Om een antwoord te geven op de vraag van het Kinderrechtencommissariaat, beginnen we ons werkstuk met feiten. Wat zijn nu juist de gevolgen voor kinderen in (v)chtscheidingssituaties? Deze vraag wordt beantwoord in het eerste deel van het werkstuk. Vervolgens hebben wij projecten uit zowel Vlaanderen als Nederland gebundeld in fiches. In deze fiches kan je steeds de identificatie van het project, doelstelling van het initiatief, proces, evaluatie omtrent de kinderrechten terugvinden. De projecten zijn opgedeeld volgens de probleemontwikkeling: preventief project, het hanteren van de negatieve gevolgen en herstellend optreden.

De impact van een (v)chtscheiding op een kind mag niet onderschat worden. Tijdens een (v)chtscheiding worden kinderen vaak op de achtergrond geplaatst. Het doel van elk van de projecten/organisaties is zich specifiek te richten op het kind en deze op de voorgrond plaatsen. Ze willen dat dergelijke situaties zo vroeg mogelijk gesignaleerd worden, daarnaast leren ze kinderen omgaan met de veranderende situatie.

Wij hopen dat dit werkstuk een verrijking is voor het werkveld, medestudenten en andere geïnteresseerden.

Hoofdstuk 1: De impact van een scheiding op kinderen

1 op 3 huwelijken wordt ontbonden. In meer dan de helft van de gevallen zijn jongeren betrokken; zo'n 30.000 in België. Omdat deze jongeren een belangrijke actor vormen, gaan we dieper graven naar wat de impact kan zijn van een echtscheiding. (Elffers, 2012, pp. 363-366) In dit hoofdstuk staan we dan ook stil bij de meest voorkomende oorzaken van een scheiding, enkele cruciale gevolgen voor de kinderen en de mogelijke manifestatievormen ervan.

1.1 Oorzaken

Uiteraard zijn er heel wat diverse redenen waarom partners scheiden van elkaar. Deze zijn voor ieder uniek en niet vergelijkbaar met de omgeving. Toch zijn er een aantal tendensen terug te vinden. Allereerst zijn mensen veeleisender geworden waardoor de ideale match tussen partners ontbreekt. Verder is er een voorbeeldfunctie van de omgeving die de drempel tot een eigen scheiding verlaagt. De kans dat scheidingskinderen zelf een scheiding doormaken later is dan ook twee keer zo groot volgens onderzoek van het CBS in Nederland. Vervolgens kan de veranderende wetgeving een drempelverlagende factor zijn. Daarnaast is kinderloosheid een factor waardoor het aantal scheidingen stijgt. Bijkomend speelt de veranderende emancipatie van vrouwen een belangrijke rol, daar waar zij nu steeds meer werken en dus minder financieel afhankelijk zijn. Vervolgens zien we nog enkele demografische redenen zoals het langer leven van mensen. Als laatste benoemen we dan ook de afnemende sociale druk van de maatschappij om minder goede huwelijken in stand te houden (De Kervel, 2015, z.p.). Dirk De Wachter zou dit laatste benoemen als een geluksmaatschappij en wijst hier op de individuele verantwoordelijkheid om gelukkig te leven. (Stappers, 2015, z.p.)

1.2. Gevolgen

Zoals de titel van deze paragraaf ons al vertelt, is elk kind uniek en heeft daarbij ook eigen mogelijkheden ontwikkeld om met een scheiding te kunnen omgaan. De impact van een echtscheiding is te zien op verschillende levensdomeinen waardoor het een veelzijdige problematiek kan worden. (De Meyer, 2011, pp. 32-35)

Wanneer een scheiding tot een problematiek komt, is het belangrijk om zowel de periode voor, tijdens en na de scheiding in acht te nemen. Zo kunnen er in de aanloop naar de scheiding gebeurtenissen plaatsvinden die invloed hebben op een later tijdstip. (De Meyer, 2011, pp. 32-35) Hoe vaak conflicten tussen ouders voorkomen, is volgens Spruijt (2006) bepalend voor de ernst van de gevolgen voor kinderen. Conflicten zijn voor kinderen vaak een tastbaar element om een echtscheiding te kunnen begrijpen. Diepere en meer onderliggende oorzaken zijn moeilijker te vatten voor een kind. (Spruijt, 2006)

1.2.1 Psychosociale gevolgen

Maar liefst drieënveertig procent van de kinderen benoemt hier last van te hebben. Dit is bijna de helft en daarmee ook de grootste of frequentste categorie van gevolgen. (Bronselaer et al, 2007, pp. 43-54)

1.2.1.1 Depressie, stemmingsstoornissen en andere gevoelens

De gevoelens die zich het meest laten zien, zijn vooral boosheid en verdriet. Op langere termijn kan dit overgaan in spijt die in verband staat met vele aspecten zoals bijvoorbeeld geen dingen meer kunnen doen met beide ouders. Ze willen in de hele echtscheiding zekerheid en duidelijkheid en wanneer ze dit niet krijgen, rekenen ze volop op één van beide ouders die in deze behoefte moet voorzien. Deze laatste denken vaak dat de gevoelens van hen gelijk zijn aan die van hun kinderen waardoor de kinderen opnieuw geen gelijkwaardige actor meer vormen in het hele proces. (De Meyer, 2011, pp. 32-35) Ook zijn er gevoelens van machteloosheid die deze onzekerheid nog extra voeden. (Hemrica, & Heyting, 2002, pp. 295-306) Verder is er nog schaamte, teleurstelling, jaloezie en schuldgevoel die tot uiting kunnen komen tijdens het verwerken van een echtscheiding. Deze gevoelens kunnen vervolgens leiden tot boos gedrag. Hierbij spreken we over een tendens van internaliserend naar externaliserend. (van der Maarel, 2013) Spruijt (2006) vult hier aan dat dit alles het gevolg kan zijn van het missen van de gezelligheid en geborgenheid die ze gewoon zijn. Hierdoor zouden ze moeilijker spontaan kunnen omspringen met gevoelens als verdriet en boosheid.

1.2.1.2 Loyaliteitsconflicten

Vervolgens kunnen er ook loyaliteitsconflicten optreden doordat de relatie tussen ouders en hun kinderen een andere dimensie aanneemt. Het opgebouwde vertrouwen tijdens de hechtingsrelatie wordt gedeeltelijk geschonden door de verandering van het idee dat ze in dit warme gezin zouden kunnen opgroeien. (Hemrica, & Heyting, 2002, pp. 295-306) Kinderen hebben het idee te moeten kiezen voor een bepaalde partij en worden hiervoor ook onder druk gezet door hun omgeving omdat deze ook die verwachting hebben. Zo worden ze vaak gepromoveerd tot boodschapper tussen beide ouders waardoor het kind fungeert als het ideale communicatiekanaal. Dit is ook zo het geval voor conflicten waardoor zij als het ware tussen twee vuren komen te zitten en zich verplicht voelen te kiezen voor één van hun ouders. (van der Maarel, 2013)

1.2.1.3 Copingstrategieën

Uit heel wat onderzoek werd duidelijk dat kinderen na een echtscheiding zo'n twee à drie jaar nodig hebben om terug op volledige veerkracht te werken. Tijdens die periode zoeken ze naar manieren om deze kracht opnieuw te vinden. (Wiewauters, Studiedag gezintransities, 2015)

De Studiedienst van de Vlaamse Regering onderscheidt vier belangrijke dimensies:

- a. Actieve copingstrategieën
- b. Vermijdende copingstrategieën
- c. Het zoeken naar afleiding
- d. Het zoeken naar sociale en emotionele ondersteuning

Dit zelfde onderzoek benadrukt het belang van een actieve copingstrategie omdat de gebeurtenissen vermijden geen goede keuze is. Het lijkt beter te zijn dat kinderen niet bij de pakken blijven zitten, probleemoplossende strategieën gebruiken en alles proberen een plaats te geven op een cognitieve wijze. Het is gebleken dat kinderen hier doorgaans minder problemen door ontwikkelen zoals depressie en angststoornissen. Afleiding zoeken is eigenlijk een vorm van vermijndend gedrag. Beroep doen op het sociaal netwerk kan zowel een positief als negatief effect hebben. Kinderen hebben bepaalde verwachtingen van hoe leeftijdsgenoten hun zullen helpen en zullen luisteren. Ze kunnen teleurgesteld of ontevreden zijn hierover.

1.2.2 Instrumentele gevolgen

1.2.2.1 Dubbeldynamisch

Volgens Mortelmans (2015) moeten kinderen vandaag de dag erg flexibel of dubbeldynamisch zijn bij een echtscheiding. Allereerst wordt het gezin gesplitst en gaan hier vaak verhuizingen mee gepaard. Kinderen ondergaan dit telkens opnieuw omdat ze vaak pendelen tussen beide ouders. Verder maken ze deel uit van twee gezinnen die onderling van elkaar verschillen. Hier gelden dan bijvoorbeeld andere regels, gewoonten, ... waaraan ze zich telkens moeten aanpassen. Enerzijds de inkrimping van het gezin door de scheiding maar anderzijds de uitbreiding door nieuwe samengestelde gezinnen vraagt aanpassing van de kinderen. Het is opnieuw een evenwicht vinden en dat vraagt nu eenmaal tijd, tijd die hen vaak niet wordt gegund. (Spruijt, 2006)

Wiewauters (2015) vult dit perfect aan met haar metafoor 'systeem' om een gezin te duiden. Zo'n systeem is een soort mobiel die in balans hoort te zijn en dit kan wanneer iedereen zijn eigen plekje heeft gevonden. Door een gezintransitie kan de mobiel (tijdelijk) uit balans geraken waardoor er een nieuw evenwicht moet worden gezocht. Deze zoektocht vraagt tijd en het is dan ook belangrijk om elke actor deze tijd te gunnen. Telkens wanneer er iemand vertrekt uit deze mobiel geraakt men tijdelijk weer in een periode van onevenwicht.

Vervolgens leert Wiewauters ons een nieuw begrip kennen: wisselstress. Het lastige gedrag van kinderen net voor de herhaaldelijke verhuis naar de andere ouder is te wijten aan de moeilijkheid afscheid te nemen van de ene plaats en zichzelf toe te vertrouwen aan een andere plaats. Het komt dus niet zozeer omdat het kind niet graag naar de andere ouder wil. Kinderen vertellen vaak niet rechtstreeks hoe ze zich voelen, maar laten veel zien met het gedrag dat ze stellen. (Studiedag gezintransities, 2015)

Als laatste stelt Wiewauters (2015) dat het woord 'thuis' vaak uit de woordenschat van kinderen wordt geschrappt. Kinderen vervangen dit door te zeggen dat ze 'naar mama' of 'naar papa' gaan. Het is voor hen verwarrend om uit te maken wat nu eigen hun echte thuis is.

1.2.2.2 School

Enerzijds kan de school een toevlucht zijn die focust op de dagdagelijkse dingen en die de mogelijkheid biedt terug te grijpen naar tijden vóór de scheiding. Het is hierbij wel een meerwaarde een vertrouwenspersoon te hebben die weet heeft van de thuissituatie. (van Swet, 2009) Anderzijds kunnen de resultaten op school een enorme achteruitgang kennen omwille van de verminderde concentratie en een minder goede toegang tot hulpbronnen zoals ouders, broers en zussen, ... Bijgevolg vallen kinderen die een echtscheiding meemaakten vaker uit in het eerste jaar of dubbelen zij een of meerdere leerjaren. (Elffers, 2012, pp. 363-366) Wiewauters benadrukt hier het succes van cognitieve coping waardoor kinderen het beter lijken te doen. (Wiewauters, Studiedag gezintransities, 2015)

1.2.3 Gevolgen voor de ontwikkeling

Scheiding zet de ontwikkeling van kinderen tijdelijk onder druk. De aanwezigheid van een intact gezin zorgt voor basisveiligheid en basisvertrouwen, wat nodig is voor het verdere leven. Wanneer deze twee basisbehoeften dus tijdelijk onder druk komen te staan, zal ook de ontwikkeling tijdelijk stagneren of vertragen. (Wiewauters, Studiedag gezintransities, 2015)

Dat de leeftijd van de kinderen een bepalende factor is bij het omgaan met een scheiding vormt een consensus in de literatuur. Spruijt (2006) is van mening dat jongeren op elke leeftijd negatieve invloeden kunnen ondervinden van een scheiding. Hieronder lijsten we enkele leeftijdscategorieën op en vertellen we kort wat hierbij de belangrijkste kenmerken zijn.

- **Kinderen tot 2 jaar:** de centrale hechtingsrelatie in deze fase verandert omdat er een hechtingsfiguur wordt ontnomen. Ze gaan deze leegte invullen door hechting aan materiële objecten of andere betekenisvolle personen. Door de veranderingen in de dagelijkse routine kan er verwarring ontstaan. De gebeurtenis begrijpen ze niet goed en ze kunnen hun gevoelens niet verwoorden maar ze voelen wel de spanningen aan.
- **Kinderen van 2 tot 5 jaar:** de verwerking gebeurt op een eenvoudige manier. Ze zijn er van overtuigd dat alles nog goed komt omdat ze de lange termijngevolgen niet kunnen inschatten. Wel lijkt het of ze alles goed begrijpen omdat ze alles goed kunnen navertellen maar dit houdt geen rechtstreeks verband in. Verder denken ze vanuit een animistisch perspectief waarin zij het middelpunt van de wereld zijn. Op die manier beschouwen ze zichzelf schuldig aan de scheiding.
- **Kinderen van 5 tot 7 jaar:** het egocentrische denken heeft tot gevolg dat ze enkel vanuit hun eigen referentiekader waarnemen. Ze vragen zich dan ook vooral af wat de scheiding betekent voor hen en wat hun schuldaandeel is.
- **Kinderen van 7 tot 12 jaar:** de ontwikkeling van meer sociale vaardigheden stelt hen in staat na te denken over de hele situatie. Ze kunnen zich voorstellen welke aspecten leiden tot de scheiding en kunnen verband leggen tussen oorzaak en gevolg.
- **Kinderen van 12 jaar en ouder:** de identiteitsontwikkeling zorgt ervoor dat ze zich meer bewust worden van hun eigen rol. De moeilijke combinatie van zowel ouders steunen als zich ervan losmaken kan tot heel wat frustraties en conflicten leiden.

1.3 Manifestatievormen

1.3.1 Beschermende factoren van het kind

In welke mate de gevolgen echt tot uiting komen hangt af van de ernst van de gevolgen maar ook van de beschermende factoren van het kind. Het temperament is hier een belangrijke factor. Het bepaalt gedeeltelijk hoe ze met de ouderlijke conflicten en de scheiding zullen omgaan. Kinderen met een moeilijk temperament hebben meer kans op emotionele- en gedragsproblemen. Dit kan extra getriggerd worden door het meemaken van een echtscheiding. We baseren ons hiervoor op een Studie van de Vlaamse Regering (2007).

Het is belangrijk om te benadrukken dat een temperament niet de enige factor is die bepaald of een kind al dan niet gemakkelijk met een scheiding kan omgaan. Het is een samenspel van het temperament, de manier van opvoeden en de keuze van het copingmechanisme van het kind.

1.3.2 Zelfbeeld

Van Swet (2009) stelt dat kinderen als het ware gesplitst worden in twee verschillende persoonlijkheden. In de eerste plaats zijn ze een kind van gescheiden ouders en daarnaast zijn ze ook een individu met eigen specifieke karaktereigenschappen. Door deze tweedeling ontstaan er heel wat twijfels over zichzelf, wat ook verwarrende gevoelens met zich meebrengt.

1.3.3 Parentificatie

Het loyaliteitsconflict kan zich uiten in het begrip van van der Maarel (2013): parentificatie. Kinderen nemen hierbij de rol over van de vertrokken ouder uit bezorgdheid voor de overgebleven ouder. Het innerlijke conflict dat kinderen hierbij ervaren, kan opgelost worden door de toestemming van beide ouders om iedereen een plaats te geven. (Wiewauters, Studiedag gezinstransities, 2015)

1.3.4 Geweld en kindermishandeling

Als laatste benoemen we graag dat scheiding een risicofactor vormt voor geweld en kindermishandeling. Kinderen in echtscheiding zouden hier meer worden mee geconfronteerd dan kinderen die in een intact gezin leven. Deze mishandeling manifesteert zich in meerdere vormen, gaande van de psychologische tot de fysieke vorm. Een veelgemaakte misinterpretatie is hier dat de omgeving ervan uitgaat dat de gebeurtenissen verzonnen zijn omdat het in een scheidingscontext plaatsvindt, maar niets is minder waar. (Spruijt, 2006)

1.4 Belang van betrokkenheid ouders

Een kwaliteitsvolle opvoeding draagt bij in de verwerking van een scheiding. Volgens een studie van de Studiedienst van de Vlaamse regering (2007) houdt dit een relatie in tussen ouders en kind die warm, begripvol en ondersteunend is. Wederzijdse aanvaarding en opvolging van de ouders is hierbij cruciaal. Een goede hechting maakt dit proces makkelijker omdat kinderen zo tegen negatieve effecten beschermd worden. Onderzoekresultaten geven weer dat deze kwaliteit afneemt bij het doormaken van een scheiding en dit voelen kinderen ook zo aan.

Co-ouderschap vormt een belangrijk aspect in deze kwaliteit aangezien hier de verantwoordelijkheid voor de kinderen gelijkmatig wordt verdeeld. (Van Garsse, 2011, pp. 43-45) Ook een goede bemiddeling kan gunstige openingen bieden omdat hier ruimte wordt gelaten voor gevoelens en meningen van zowel de ouders als de kinderen. (Van Eyken, 2011, pp. 38-39)

Mortelmans (2015) vertelt vervolgens dat we voorzichtig moeten zijn met het omschrijven van de gevolgen van een echtscheiding. Er zijn namelijk risicofactoren die maken dat de uitkomsten negatiever zijn. Toch benadrukt hij dat kinderen niet altijd slechter af zijn na een scheiding. Hierbij speelt de betrokkenheid van ouders een belangrijke rol.

Hoofdstuk 2: Projecten en methodieken

Het hulp- en dienstverleningsaanbod, dat kan ingrijpen bij al deze gevolgen, besteedt weinig aandacht aan de noden van kinderen en de afstemming ervan. (Bronselaer et al, 2007, pp. 43-54) Maar liefst 54 % gaf aan dat er één of meerdere knelpunten zijn voor het aanbod dat focust op kinderen. Dit cijfer is gebaseerd op basis van de 5 B's: bereikbaarheid, betaalbaarheid, beschikbaarheid, bruikbaarheid en begrijpbaarheid. Onder deze noemers zijn er tekorten wat betreft informatie die hulpverleners hebben inzake alimentatie en procedures, onbetaalbaarheid van de hulp, de niet op elkaar afgestemde communicatie tussen hulpverleners en de niet veelzijdige hulp. Ook de wachtlijsten en tekort aan organisaties die zich richten op het totaalplaatje vormen een probleem. Bovendien behandelen vele organisaties één aspect en denken hiermee alles opgelost te hebben. Niets is minder waar want de gevolgen en problemen voor kinderen manifesteren zich, zoals hierboven besproken, op veel verschillende domeinen. (Craeynest et al, 2007, pp. 68-77)

Veel initiatieven van organisaties die zich richten op de kinderen mislukken dan ook omdat de ouders dit niet steunen. De angst om van de ene ouder een toegeving te doen naar de andere is hierbij groot. (Spruijt, 2009) Het hulp- en dienstverleningsaanbod (de organisaties) focust dan ook op ofwel kinderen ofwel ouders maar bijna nooit samen. (Bronselaer et al, 2007, pp. 43-54) Een veelzijdige aanpak, waar hulpverleners overleggen en waar de kinderen hun ouders niet voor nodig hebben, dringt zich stilaan op.

We begonnen onze zoektocht op een algemene wijze door te zoeken naar projecten via de sociale kaart, zoekmachines en het Nederlands Jeugdinstituut. Hiernaast namen we ook deel aan de Studiedag voor gezinstransities die georganiseerd werd door de Universiteit van Antwerpen. We vonden een 14-tal projecten die we in het volgende hoofdstuk oplijsten en bespreken. Allereerst is het belangrijk om te weten dat Vlaamse en Nederlands projecten door elkaar lopen. Als rode draad hebben we gekozen om de projecten te ordenen op basis van het moment van ingrijpen. Zo komen we tot volgende indeling: preventief project, het hanteren van de negatieve gevolgen van een echtscheiding en herstellend optreden.

2.1. Preventieve projecten

2.1.1. De Scheidingschool

I. Identificatie van het project

Provincieplein 1
3000 Leuven
0494/48 55 56
www.descheidingschool.be

respectvol scheiden kan je leren

De Scheidingschool leert mensen om op een respectvolle manier met een scheiding om te gaan. Deskundigen geven informatie en ondersteuning aan alle betrokken partijen. De organisatie is een initiatief van Anne de Keyser (ouderbemiddelaar en kinderpsychologe), Diana Evers (familiale bemiddelaar, gezinssociologe) en Hilde Wellens (kinderpsychologe). Liesbet Voordeckers (bemiddelaar) en Karen Vanderwegen (kleuterleidster) richtten samen met hen de school op. Anne voert als kinderpsychologe gesprekken met de kinderen. Samen met Diana voert ze de gesprekken tussen kind en ouder(s). Ouders, grootouders en andere personen betrokken bij de opvoeding van kinderen weten niet wat ze moeten doen en hoe ze de hele situatie het beste aanpakken. Hierdoor stellen zij vaak gedrag dat hun (klein)kinderen belast en zelfs kwetst. Hen vooraf informeren zou heel wat problemen voorkomen en zou heel veel betekenisvolle relaties behoeden voor pijn en kwetsuren. Scheiden hoeft dan niet schadelijk te zijn.

Werkingsgebied

Er zijn scheidingscholen in Leuven en Brugge. Jongeren kunnen terecht in de scheidingschool te Leuven. De Scheidingschool in Brugge is niet specifiek gericht op jongeren, maar wel op ouders.

I. Doelstelling van het initiatief

Doel

De Scheidingschool organiseert infosessies voor ouders en workshops voor jongeren. Zij willen zowel kinderen als ouders helpen om anders door een scheiding te gaan. Hierbij richten ze vooral de aandacht op kinderen, maar ook ouders, grootouders en andere mogelijke betrokkenen.

Doelgroep

De Scheidingschool organiseert workshops voor jongeren die te maken hebben met scheiding. Het project richt zich op jongeren vanaf 12 jaar die met anderen hun ervaring willen delen en ook willen luisteren naar anderen.

II. Proces

Aanmeldingsprocedure

Contact opnemen kan via mail. Als er voldoende belangstelling is, krijgt men een uitnodiging en kan de inschrijving officieel gemaakt worden. Een sessie duurt ongeveer 2 uur en kost 10 euro.

Praktijkwerk

De workshops zijn steeds in groep. Een groep telt minimum 4 en maximum 10 jongeren. We starten met 1 workshop waar al pratend, rappend, schrijvend, schilderend, roepend, ... ervaringen en vragen kunnen worden uitgewisseld. Samen met de groep wordt bekeken of een vervolg wenselijk is

Samenwerkingsverbanden

De workshops zijn specifiek gericht op jongeren en niet op de ouders.

Methodiek

De Scheidingsschool maakt geen gebruik van een specifieke methode, maar geeft vooral informatie, workshops en lezingen aan ouders en kinderen.

III. Evaluatie

Uit een interview met Anne De Keyser weten we dat De Scheidingsschool toch wel een positieve invloed heeft op zowel de ouders als het kind. De ouders nemen veel informatie mee waardoor de echtscheiding vlotter verloopt.

Sterktes

Wat De Scheidingsschool net zo uniek maakt, is de laagdrempeligheid. Daarnaast spreekt men ook steeds meer mannelijke ouders aan t.o.v. vroeger, blijkt uit datzelfde interview met mevrouw De Keyser.

Valkuilen

De naam 'Scheidingsschool' is zeker een valkuil. Velen zien zowel scheiding als school als twee negatieve woorden. Daarnaast weet niet iedereen wat nu juist De Scheidingsschool is waardoor ze veel publiek missen.

IV. Informatie om het project te kaderen

Kinderrecht

- Belang van het kind staat voorop.
- Kinderen hebben inspraak in alle dingen die hun aangaan (hoorrecht 12jaar).
- Kinderen hebben recht op een contact met beide ouders.
- Elk kind heeft recht op een gezonde ontwikkeling/hulp.

Moment van ingrijpen

De infosessies voor de ouders kunnen we plaatsen onder de strijd voorkomen, schade beperken en het stoppen van de strijd. De workshops voor kinderen zijn gericht op het beperken van de schade.

2.1.2 BOR Humanitas

I. Identificatie van het project

BOR Twente
Oude Bornseweg 85
7556GW Hengelo
0742/56 74 55
e.degraaf@humanitas.nl
www.humanitas.bl

In 2006 is BOR Humanitas in Twente ontwikkeld.

Werkingsgebied

Dit project is enkel actief in Nederlandse regio's waaronder:

- Achterhoek
- Den Bosch – Oss
- Rijn –IJssel
- Eindhoven
- ...

II. Doelstelling van het initiatief

Doel

Hanteerbare afspraken maken over de omgangsregeling tussen het kind en de uitwonende ouder. Het kind behoudt het contact met de uitwonende ouder.

Doelgroep

- Gescheiden of scheidende ouders die niet tot een hanteerbare omgangsregeling kunnen komen.
- Ouders waarbij de omgangsregeling is vastgelopen of verwaterd.
- De kinderen van deze ouders (0 – 12 jaar).

III. Proces

Aanmeldingsprocedure

Aanmelding gebeurt door beide ouders via de website, een formulier bij de coördinator of telefonisch. Tevens kunnen advocaten of hulpverleners beide ouders aanmelden.

Praktijkwerk

De begeleiding duurt drie tot zes maanden. Men komt een -of tweemaal per week samen. Het eerste contact tussen de inwonende ouder en het kind vinden plaats in de speelkamer. Latere contacten vinden plaats op andere locatie, zoals de kinderboerderij, speeltuin, zwembad, e.d.

Samenwerkingsverbanden

- Speltherapeute Renate Hooge Venterink
- Zorggroep Almere
- ZonMw
- NJi, Jeugdzorg, Maatschappelijk Werk, Centra voor Jeugd en Gezin, rechtbanken, advocatuur, de Raad voor de kindbescherming

Methodiek

Beide ouders worden begeleid door een vrijwilliger en aangeduid door de coördinator. Er vinden meerdere contactmomenten plaats tussen de uitwonende ouder en het kind. Tijdens deze momenten wordt er gewerkt aan de draagkracht van de uitwonende ouder en de relatie met het kind. De coördinator en de vrijwilliger komen driemaal samen voor een evaluatie van de begeleiding. Daarnaast is er een gesprek tussen de ouders, de vrijwilliger en de coördinator. Het kind is niet aanwezig tijdens het gesprek. Na twee of drie maanden worden beide ouders uitgenodigd voor een evaluatie van de huidige omgangsregeling.

IV. Evaluatie

Onderzoek van B&A (begeleide omgangsregeling Twente, Anker voor kinderen, Knipping en Waaijbergen, 2009) toont aan dat het maatschappelijk rendement van BOR:

1. Voor kinderen

Kinderen worden door een goede omgangsregeling minder snel bootgesteld aan loyaliteitsconflicten. De prestaties op school zijn beter, kinderen kennen minder gedragsproblemen en voelen zich psychisch en emotioneel beter dan wanneer er geen goede omgangsregeling aanwezig is. Hun zelfbeeld is beter en ze weten sociale relaties beter aan te gaan en te behouden.

2. Voor ouders

Het herstel van het contact met het kind geeft ouders vertrouwen. Ouders maken zich minder vaak zorgen over de emotionele -en gedragsproblemen van hun kinderen.

3. Baten voor het professionele veld

Minder kinderen met problemen en problematisch gedrag leidt tot minder beroep op professionele organisaties. Ook leiden de trajecten van BOR Humanitas tot minder en minder intensieve onderzoeken door de Raad voor de kindbescherming.

Onderzoek scholieren en gezinnen, 2010:

Het is voor kinderen belangrijk om ook na de echtscheiding een band met de uitwonende ouder te blijven houden. Hoe sterker de band tussen kind en vader, hoe minder problemen. Positief zijn, stimuleren door de inwonende ouder, weinig ouderlijke conflicten, betrokkenheid ouders,... Vaderbinding is een belangrijke beschermende factor tegen negatieve effecten van echtscheiding.

Sterktes

- Men heeft een praktisch, vraaggericht en laagdrempelig aanbod.
- Gebruik van vrijwilligers, omdat deze niet volgens een vast hulpverleningsplan te werk gaan. Ze bieden vraaggerichte steun aan de deelnemer.
- De werking is niet gebonden aan kantoortijden, zal nooit rapporteren naar derden en kent geen wachtlijsten.
- Men doet niet aan dossiervorming.
- Door een goede omgangsregeling op te stellen, zal het kind minder snel worden blootgesteld aan loyaliteitsconflicten. Ze presteren beter op school, kennen minder gedragsproblemen en kunnen sociale relaties aangaan.
- Deelnemende ouders krijgen meer zelfvertrouwen.
- Deelname is kosteloos.

Valkuilen

- Beide ouders moeten zich aanmelden bij de zorgcoördinator.
- Voor deelname moet men beschikken over een WA-verzekering (aansprakelijkheidsverzekering).
- Bij de matching tussen ouders en vrijwilliger moet steeds de mate van het conflict in de gaten worden gehouden.
- Financiering van het project hangt af van de gemeente (heeft financiële consequenties).

V. Informatie om het project te kaderen: kinderrechtenperspectief

Kinderrecht

- Kinderen hebben recht op contact met beide ouders.

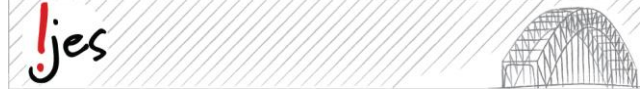
Moment van ingrijpen

BOR Humanitas werkt preventief, om te voorkomen dat er onnodige zware hulpverlening wordt ingezet.

2.1.3 !JES (jij en scheiding) Het Brugproject

I. Identificatie van het project

Assendorperstraat 29
Kantoor 2.17
8012 DE ZWOLLE
0628/160994
jes@jijenscheiden.nl

In 2003 is het project van start gegaan in Zwolle.

Werkingsgebied:

- Hengelo

II. Doelstelling van het initiatief

Doel

De nadelige effecten van een scheiding op kinderen voorkomen en/of verminderen. Daarnaast wil men de ontwikkeling van de kinderen bevorderen.

Doelgroep

Het project is voor kinderen van 8 tot 12 jaar en hun gescheiden of scheidende ouders.

III. Proces

Aanmeldingsprocedure

Aanmelding kan via een aanmeldingsformulier op de website. Na aanmelding vindt er een intakegesprek plaats tussen (bij voorkeur) beide ouders, het kind en de begeleider van de cursus. Op het einde van het traject vindt er opnieuw een gesprek plaats tussen deze partijen.

Praktijkwerk

!JES Het Brugproject is een groepscursus, bestaande uit zes bijeenkomsten voor de kinderen en drie bijeenkomsten voor de ouders. Er kunnen maximaal acht kinderen deelnemen aan de cursus.

Samenwerkingsverbanden

- PRO remedial teaching & orthopedagogisch advies
- Hoving & Wilbrink Bureau voor bemiddeling & advies (echt)scheiding relatie & gezinstherapie
- Thuiszorginstellingen
- NJi

Methodiek

In de cursus wordt er gebruik gemaakt van gedragstherapeutische technieken van de Rationeel Emotieve Therapie (RET) van Ellis. De sociale- en communicatieve vaardigheden die de kinderen leren, zijn afkomstig van de sociale vaardigheidstraining 'Bang zijn voor andere kinderen'. Door rollenspel, drama, tekenen en thuisopdrachten worden de vaardigheden geoefend. Tijdens het formuleren van ik-booschappen leert men om de eigen gevoelens te verwoorden en kenbaar te maken.

Daarnaast wordt er aan gedragsverandering gewerkt via de GGGG-methode (Gebeurtenissen-Gevoel-Gedachte-Gedrag) en de petjes methode. Bij de GGGG-methode krijgen de kinderen een blad waarop ze een lastige situatie moeten beschrijven. Er wordt hen gevraagd wat hun gedachten/gevoelens waren en welk gedrag ze hebben getoond. Nadien wordt er besproken welk gedrag het meest effectief en/of gewenst was in die concrete situatie.

Bij de petjes methode worden er verschillende kleuren petjes gebruikt. Er zijn rode, blauwe en gele petjes. De rode petjes staan voor agressief gedrag, de blauwe voor teruggetrokken gedrag en de gele voor aanpakken. De petjes worden gebruikt voor het beschrijven en bespreken van gedragsalternatieven.

De ouders krijgen mondelinge en schriftelijke informatie over de ontwikkeling van hun kinderen. Mogelijke gevoelens en vragen die kinderen kunnen hebben tijdens een scheiding worden besproken. Via rollenspelen wordt hen geleerd hoe ze hierop positief kunnen reageren. Het gebruik van observatielijsten moet hen helpen om zicht te krijgen op het gedrag van hun kinderen.

IV. Evaluatie

Er heeft nog geen effectiviteitsonderzoek plaatsgevonden.

Sterktes

- Kinderen praten met lotgenoten en ontdekken hierdoor dat ze niet de enige zijn die dit meemaken.
- In het programma wordt er aandacht besteed aan zowel de slechtlopende terreinen als de goedlopende terreinen.
- Men werkt preventief om de ouders al in de startfase van de scheiding informatie te geven en te begeleiden. Dit met het oog op een gezonde ontwikkeling van het kind.
- Door de preventieve werking lopen kinderen minder het risico om uit de informatie die ze oppikken van hun ouders, verkeerde conclusies te trekken.
- Kinderen ontwikkelen specifieke communicatieve vaardigheden om hun gevoelens en wensen kenbaar te maken.

Valkuilen

In onderstaande gevallen mag een kind/ouder niet deelnemen aan het programma.

- Ouders of kinderen met een verstandelijke beperking mogen niet deelnemen aan het project. Dit geldt ook voor kinderen met een pervasieve ontwikkelingsstoornis (PDD-Nos, Asperger) of kinderen met ADHD.
- De verzorgende ouder moet toestemming geven voordat het kind kan deelnemen.
- Er is geen onderzoek naar de effecten van het programma.
- Het project is minder afgestemd op gezinnen met een allochtone achtergrond. Men heeft bijvoorbeeld geen vertaalde schriftelijke instructies of tolken ter beschikking.

V. Informatie om het project te kaderen: kinderrechtenperspectief

Kinderrecht

- Elk kind heeft recht op een gezonde ontwikkeling.

Moment van ingrijpen

IJES Het Brugproject treedt op in de startfase van de scheiding. Op deze manier wil men nadelige effecten van een scheiding voorkomen/verminderen.

2.1.4 Kies

I. Identificatie van het project

KIES – kinderen in echtscheidingssituaties
Postbus 2111
5260 CC Vught
info@kiesvoorhetkind.nl
www.kiesvoorhetkind.nl

Ontwikkeld door Expertise Centrum Kind en Scheiding

Werkingsgebied

"Het basisprogramma KIES, voornamelijk op de scholen, 'draait' al 13 jaar, door heel Nederland. KIES-Omgangsbegeleiding, begeleiding ten tijde van de scheiding in samenwerking met de scheidingspraktijk, al 8 jaar door heel Nederland. Er zijn inmiddels meer dan 900 KIES-Coaches door heel Nederland en al meerdere in België." (de Kort, persoonlijke communicatie, 11 november 2015)

II. Doelstelling

Doel

"Het doel van KIES is het zoveel mogelijk voorkomen van problemen die kinderen als gevolg van echtscheiding kunnen ondervinden en hen leren omgaan met de veranderde situatie. Daarnaast stelt KIES ten doel dat eventuele problemen bij kinderen zo vroeg mogelijk gesignaleerd worden, dat ouders tijdelijk ontlast worden en dat ouders (en eventueel school) kennis hebben over de effecten van echtscheiding op kinderen." ("KIES - kinderen in echtscheidingssituaties", z.d., p.1)

Doelgroep

"Kinderen in groep 4 tot en met groep 8 (kinderen van 6 tot en met 13 jaar) van het reguliere en speciaal basisonderwijs en kinderen in het voortgezet onderwijs met gescheiden ouders, ouders en docenten." ("KIES - kinderen in echtscheidingssituaties", z.d., p.1)

III. Proces

Aanmeldingsprocedure

"KIES draait op de scholen, onder schooltijd. De school gaat samen met de ouders in overleg om alle kinderen van gescheiden ouders deel te laten nemen. In scheidingspraktijken die KIES-Omgangsbegeleiding aanbieden nemen alle kinderen deel." (de Kort, persoonlijke communicatie, 11 november 2015)

Praktijkwerk

KIES is een groepsbegeleiding die doorgaat op de basisschool tijdens de schooluren.

Samenwerkingsverbanden

- AGIS de zorgverbeteraar
- Nederlands Jeugd Instituut
- Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
- Nederlands Meditation Instituut
- Gezonde School

Methodiek

Rollenspel als pedagogische -en psychologische training. Lotgenotencontact voor herkenning en steun.

IV. Evaluatie

"Een beperkt onderzoek naar de effecten van KIES (geen veranderings of (quasi)experimenteel onderzoek) heeft uitgewezen dat kinderen die het programma hebben gevolgd de scheiding beter begrijpen, zich iets beter voelen en minder last hebben van depressieve gevoelens dan kinderen die op de wachtlijst staan. De verschillen kunnen echter niet significant worden genoemd. Op hun zelfbeeld heeft het programma geen effect." ("Kinderen in echtscheidingsituaties (KIES)", z.d., p.1)

Sterktes

"Doordat KIES op de scholen, onder schooltijd wordt aangeboden en gesubsidieerd wordt door gemeenten, is het laagdrempelig en mogelijk voor alle kinderen van gescheiden ouders." (de Kort, persoonlijke communicatie, 11 november 2015)

Valkuilen

"Ons Expertisecentrum Kind en Scheiding/KIES bestaat al 13 jaar. KIES is een interventie en staat al zodanig op de databank van het NJI en het RIVM. De effecten zijn al 3x wetenschappelijk onderzocht, door de universiteit van Utrecht (resultaten te vinden op de site van de U.U. en het RIVM). De kinderziektes zijn er dus inmiddels wel uit." (de Kort, persoonlijke communicatie, 11 november 2015)

V. Informatie om het project te kaderen

Kinderrecht

- Het belang van het kind staat voorop.
- Elk kind heeft recht op een gezonde ontwikkeling.

Moment van ingrijpen

KIES grijpt in door de nadelige gevolgen van een echtscheiding voor kinderen zoveel mogelijk te voorkomen.

2.1.5 Villa Pinedo

Villa Pinedo
Amstelveenseweg 637
1081 JD AMSTERDAM
0207/52 05 13
info@villapinedo.nl
www.villapinedo.nl

Villa Pinedo is in 2011 opgericht door Marsha Pinedo.

Werkingsgebied

- Organisatie een nieuw gezin: Muizen (Mechelen)
- Op 13 oktober 2015 heeft de eerste training buiten Nederland plaatsgevonden. Vijf jongeren van de jongerenbeweging KAJ Vlaanderen hebben samen met twee Nederlandse jongeren, een workshop gegeven over gezintransities.
- Villa Pinedo geeft regelmatig trainingen aan maatschappelijk werkers en intern begeleiders van scholen. Dergelijke trainingen zijn al doorgegaan in onder andere: Deurne, Helmond en Eindhoven.

I. Doelstelling van het initiatief

Doel

Jongeren kunnen via een online platform hun ervaringen met anderen delen. Verdere beschadiging probeert men op deze manier te voorkomen. Daarnaast wil men ouders, scheidingsprofessionals, de overheid en hulpverleners signaleren over de beschadigende effecten van een (v)echtscheiding.

Doelgroep

Jongeren van gescheiden ouders.

II. Proces

Aanmeldingsprocedure

Jongeren kunnen anoniem online hun verhaal delen. Ze zijn niet verplicht om zich te registreren op de website.

Praktijkwerk

De website fungeert als online ontmoetingsplaats. De georganiseerde workshops worden georganiseerd op verschillende locaties. Ervarensdeskundigen tussen de leeftijd van 15 en 25 jaar geven wekelijks trainingen.

Samenwerkingsverbanden

Villa Pinedo werkt samen met Margreet Visser, coördinator van het Kinder- en Jeugdtraumacentrum. Dit is gelegen in Haarlem en is vergelijkbaar met slachtofferhulp in Vlaanderen en Nederland. Sinds de oprichting van Villa Pinedo hebben veel organisaties het project ondersteund. Waaronder:

- De Scheidingsbegeleider-Anneke de Groot
- Ministerie van VWS
- Oranje Fonds
- Stichting Kinderpostzegels

Methodiek

Binnen de visie van Villa Pinedo worden jongeren gezien als ervaringsdeskundigen, zij zijn de adviseurs van volwassenen. Tijdens de workshops zijn de jongeren zelf aan het woord. Op deze manier gaat men de autonomie en de kracht van de jongeren versterken.

Instrumenten die worden gebruikt tijdens workshops zijn: de hoge hoed, de hot seat, de real-life situation en het spel gevoelens & behoeften. Bij de hoge hoed worden er (anonieme) vragen van deelnemers beantwoord. Tijdens de hot seat worden de gestelde vragen van de deelnemers beoordeeld. In de real-life situation wordt er een gesprek gevoerd tussen één van de trainers en één van de deelnemers. In het onderdeel gevoelens & behoeften wordt er gekeken naar welke gevoelens men op dat moment heeft en welke behoeften hierbij passen.

Via de open brief kunnen jongeren hun ouders bewust maken van de beschadigende effecten die een (v)chtscheiding kan hebben. Daarnaast wordt er gewerkt aan gedragsverandering van de ouders. Via het forum adviseren jongeren ouders over hoe ze het beste kunnen omgaan met kinderen tijdens een scheiding.

III. Evaluatie

Er is nog geen wetenschappelijk onderzoek beschikbaar. Wat opviel tijdens de workshops was dat de ervaringen van de Nederlandse jongeren sterk overeen kwamen met deze van de Vlaamse jongeren. Ook de Belgische professionals gaven aan veel aan de tips en de training-methode van Villa Pinedo te hebben.

Sterktes

- Bij Villa Pinedo zijn de jongeren de experts en ervaringsdeskundigen. Ze geven trainingen aan kinderrechtvaarders, advocaten, mediators, jeugdzorg en docenten.
- Ze maken volwassenen bewust van wat een scheiding met een kind doet.
- Jongeren kunnen anoniem hun verhaal delen met lotgenoten.
- Villa Pinedo versterkt de autonomie en kracht van jongeren, door hen zelf aan het woord te laten.
- Het platform is dag en nacht toegankelijk.

Valkuilen

- Er is nog een wetenschappelijk onderzoek naar de effecten van het initiatief.

IV. Informatie om het project te kaderen: kinderrechtenperspectief

Kinderrecht

- Kinderen hebben inspraak in alle dingen die hen aanbelangen.

Moment van ingrijpen

Villa Pinedo signaleert naar verschillende partijen waaronder ouders en scheidingsprofessionals. Daarnaast wil men herstellend werken, door de jongeren de mogelijkheid aan te bieden om hun verhalen te delen met anderen.

2.1.6 Kameleonprogramma (Stichting Jonge Helden)

I. Identificatie van het project

Keizer Ottostraat 79
1402 VP Bussum
0356/98 25 55
info@stichtingjongehelden.nl
www.stichtingjongehelden.nl

Het project is ontwikkeld door Stichting Jonge Helden, de overkoepelende organisatie.

Werkingsgebied

Hieronder een overzicht van de scholen die hebben deelgenomen aan het Kameleonprogramma:

- Violen school (Hilversum)
- 3sprong (Lelystad)
- De Prins Claus-Oranjeschool (Zoetermeer)
- Kennemer College Mavo (Heemskerk)
- Kornak Waldijk (Waldijk)
- Bonhoeffercollege Castricum (Castricum)

II. Doelstelling van het initiatief

Doel

Men wil voorkomen dat de scheiding een belemmering vormt voor een gezonde sociale emotionele ontwikkeling.

Doelgroep

Kinderen en tieners wiens ouders een jaar of langer gescheiden zijn en die (nog) geen problemen ervaren door de scheiding.

III. Proces

Aanmeldingsprocedure

Als ouder kan men zijn of haar kind inschrijven door een mail te sturen naar de school met daarin de naam en klas van het kind. Op basis van een aantal criteria van Stichting Jonge Helden zal worden beslist of het kind mag deelnemen aan het programma.

Praktijkwerk

Het project wordt uitgevoerd in groep binnen verschillende scholen.

Samenwerkingsverbanden

- Expertisecentrum Omgaan met Verlies van Riet Fiddelaers-Jaspers: opleider, trainer en adviseur.
- Janet Schmidt en Gerda Schmidt: Jonge Helden Verlies-workshop voor leerkrachten, begeleiding aan de kinderen op die scholen, opleiding nieuwe coaches , supervisie en nascholing.
- Bureau voor begeleiding, voorlichting en advies rondom rouw en verlies bij kinderen en jongeren.
- Freelance coaches, gespecialiseerd in het begeleiden van kinderen en jongeren met rouw en verlies.
- Leerkrachten/mentoren
- TNO (Dappere Dino's)

Methodiek

Lotgenotencontact voor steun en herkenning.

I. Evaluatie

Jaarlijks wordt er een evaluatierapport van de scholenprojecten gemaakt door Stichting Jonge Helden zelf via een hiervoor speciaal ontwikkelde evaluatiewebsite. Ouders en de deelnemende kinderen/ tieners uit het voortgezet -en basisonderwijs worden na deelname zowel mondeling als schriftelijk bevraagd.

Algemene resultaten evaluatierapport (2012):

- Deelnemers voelen zich na het volgen van een programma in 25% tot 63% van de gevallen: minder alleen, vrolijker, minder verdrietig, minder boos, minder angstig en zelfverzekerder.
- Ze denken positiever over hun leven en in het geval van scheiding denken ze ook positiever over de scheiding.
- Ze begrijpen de scheiding beter en kunnen er beter over praten. Bij scheidingskinderen verbetert in veel gevallen het contact met beide ouders.

Sterktes

- Het Kameleonprogramma grijpt in nog voor er zich problemen ontwikkelen door de scheiding.
- Het programma is laagdrempelig doordat er wordt gewerkt binnen scholen. Dit is meteen ook een veilige en vertrouwde omgeving.
- Beide ouders worden zoveel mogelijk betrokken bij het programma, maar wat het kind zegt tijdens de bijeenkomsten blijft ook voor hen geheim.

Valkuilen

- De financiering is afhankelijk van donateurgelden, sponsors, fondsen en gemeentelijke subsidies.
- Kinderen kunnen zich niet zelf inschrijven voor het programma, dit moet gebeuren door een ouder.
- Stichting Jonge Helden beslist op basis van een aantal (onbekende) criteria of het kind mag deelnemen aan het programma.

IV. Informatie om het project te kaderen: kinderrechtenperspectief

Kinderrecht

- Elk kind heeft recht op een gezonde ontwikkeling.

Moment van ingrijpen

Het Kameleonprogramma werkt preventief door in te grijpen wanneer het kind of jongere (nog) geen problemen ervaart door de scheiding.

2.2 Het hanteren van de negatieve gevolgen

2.2.1 Alianza

I. Identificatie van het project

Alianza CGG Passant vzw Ninoofsesteenweg 358 1700 Dilbeek		0256/919 10 info@alianza.be www.passant.be
--	---	--

Alianza is een centrum voor ouders en kinderen in echtscheidingsituaties. De organisatie wil uitgroeien tot een multidisciplinair centrum, waar samen met ouders op zoek wordt gegaan naar oplossingen op maat van hun gezin en hun situatie. Het werd opgericht door Vanessa Maes, klinisch psycholoog en systeem therapeute. Zij startte 9 jaar geleden met het initiatief. Alianza is ondertussen een project van CGG (Centrum Geestelijke Gezondheidszorg) Passant vzw te Dilbeek.

Werkingsgebied

- CGG Passant (Klein Brabant):
  - o Afdeling Leuven
  - o Afdeling Halle
  - o Afdeling Haacht
  - o Afdeling Dilbeek

II. Doelstelling van het initiatief

Doel

Met Alianza streeft men naar een aanpak, waarbij elke betrokkene gehoord en gezien kan worden. Ze vertrekken vanuit het belang en de noden van de kinderen, rekening houdend met hun ontwikkelingsfase en hun noden. Gescheiden ouders hebben hun kinderen net zoveel te bieden als niet gescheiden ouders. Gescheiden ouders moeten echter een vorm vinden die gepast is aan hun specifieke situatie. Hiervoor is tijd en specifieke begeleiding nodig. Vaak is er al een regeling, maar dan nog loopt het niet al te vlot. Ook dan wil Alianza zoeken naar antwoorden, los van of aanvullend op de juridische procedures.

Doelgroep

Bij Alianza kan ieder kind/jongere van gescheiden ouders terecht. Ook mama of papa tijdens of na een (echt)scheiding en als stiefouder of plusouder in een nieuw samengesteld gezin.

III. Proces

Aanmeldingsprocedure

Aanmelden kan zowel telefonisch als online. Via een telefonisch gesprek wordt er een intakegesprek gepland. Na het intakegesprek kan een begeleidingstraject opgestart worden.

Praktijkwerk

Alianza biedt advies, psychotherapie en begeleiding op maat (individuele therapie voor kinderen, individuele therapie voor ouders, oudertherapie, omgangsbegeleiding). Daarnaast bieden ze de kans om ervaringen te delen in groep. Als jongeren individuele therapie willen, zijn ook hier hun ouders voor nodig. Een therapeutisch traject opstarten kan enkel mits toestemming en voorkeur met actieve medewerking van beide ouders. Dit is wettelijk bepaald. Enkel in zeer uitzonderlijke situaties, bij hoogdringendheid of wanneer er een gevaarsituatie dreigt voor de jongeren en enkel na bespreking op de teamvergadering, kan hiervan afgeweken worden.

Samenwerkingsverbanden

CGG Passant.

Methodiek

Hun methodiek sluit nauw aan bij die van Kind Uit de Knel dat focust op het herstelgerichte luik en niet het veroordelende. Alianza zoekt ook samen met ouders hoe ze vanuit hun eigen dynamieken iets kunnen teweeg brengen in hun interactie met de andere ouder en het kind. Ze wijzen hierbij niet met de vinger. Vervolgens leren ze de kinderen hun ouders aan te spreken op hun noden. Het is dan aan de ouders om dit te horen. Ze focussen hierbij op de afzonderlijke ouder-kind relatie en niet langer op de ouderrelatie in het algemeen. Het verschil met Kinderen Uit de Knel houdt vooral de settingkeuze en de doorstroming in. Alianza werkt niet in groepsverbanden, maar in een op maat afgestemd aanbod.

IV. Evaluatie

Sterktes

- Werkt op maat;
- Werkt multidisciplinair;
- Veroordeelt niet.

Valkuilen

- Kinderen hebben ouders nodig voor aanmelding.

V. Kinderrechtenperspectief

Kinderrecht

- Belang van het kind staat voorop.
- Kinderen hebben inspraak in alle dingen die hun aangaan (hoorrecht 12jaar).
- Kinderen hebben recht op een contact met beide ouders.
- Elk kind heeft recht op een gezonde ontwikkeling/hulp.

Moment van ingrijpen

Het initiatief wil voornamelijk de schade beperken.

2.2.2 Ont-luiken

I. Identificatie van het project

Heufkensstraat 41
9630 Zwalm
0473/42 05 88
0475/47 06 94
www.ontluiken.be

Ont-luiken is een organisatie die therapie en coaching aanbiedt aan kinderen en jongeren. Hun aanbod bestaat uit verschillende soorten therapieën waaronder individuele- en groepstherapieën en hippotherapie. Ze bieden een speciale kindergroep aan voor kinderen die de scheiding van hun ouders moeilijk kunnen verwerken.

Werkingsgebied

Het project is reeds in werking in Zwalm, een gemeente in de Belgische provincie Oost-Vlaanderen.

II. Doelstelling van het initiatief

Doel

Met dit project willen de hulpverleners samen met het kind opzoek gaan naar wat er omgaat in het hoofd en hart van het kind. Daarnaast leren ze op een creatieve manier taal te geven aan wat er zich afspeelt in de gedachten van het kind. Zo gaan ze aan de slag met gevoelens waaronder kwaadheid, angst, schuld, verdriet, ... Samen gaan ze opzoek naar hun talenten en naar wat ze nog kunnen leren. Het is belangrijk om een vertrouwensband creëren, zodat het kind zich veilig en geborgen voelt. Ont-luiken is een plek waar men zichzelf kan en mag zijn.

Doelgroep

Deze kindergroep richt zich op jongens en meisjes tussen 6 en 12 jaar, die het moeilijk hebben met de scheiding van hun ouders of die rond dit thema een heleboel vragen hebben.

III. Proces

Aanmeldingsprocedure

De aanmelding verloopt via een inschrijvingsformulier. Na de inschrijving neemt de organisatie contact op met de cliënt voor een intakegesprek. Het individueel intakegesprek gebeurt zowel met het kind als de ouder(s).

Praktijkwerk

Er zullen 8 sessies plaatsvinden met de kinderen in een kleine groep. Deze sessies duren ongeveer anderhalf uur. Als afsluiter is er nog een individueel duidingsgesprek met de ouder(s).

Samenwerkingsverbanden

Bij het intake –en duidingsgesprek is het van belang dat de ouders aanwezig zijn. Tussen deze gesprekken vinden 8 sessies plaats waar de ouders niet aan deelnemen, maar waar de focus ligt op de kinderen.

Methodiek

Dit project richt zich tot kinderen die geen zin hebben in veel gebabbel, maar op een creatieve manier aan de slag willen gaan.

IV. Informatie om het project te kaderen

Kinderrecht

- Belang van het kind staat voorop.
- Kinderen hebben inspraak in alle dingen die hun aangaan (hoorrecht 12jaar).
- Elk kind heeft recht op een gezonde ontwikkeling/hulp.

Moment van ingrijpen

Dit project is tot stand gekomen om de schade te beperken.

2.2.3 Dappere Dino's

I. Identificatie van het project

Dappere Dino's (CODIP-NL 6-8 jaar)
Schipholweg 77-89
Postbus 3005
2301 DA Leiden
T. 0888 666153
mariska.kleinvelderman@tno.nl
www.dapperedino.nl

Ontwikkeld door TNO Child Health, een organisatie die algemeen preventieve zorgen doet voor kinderen.

Werkingsgebied

- Zuid-Holland
- Almere
- Leeuwarden
- Leidschendam-Voorburg
- Arnhem
- Zoetermeer
- Amsterdam
- Utrecht
- Haaglanden
- Den Haag

II. Doelstelling van het initiatief

Doel

"Het hoofddoel van Dappere Dino's is het voorkomen of beperken van emotionele- en gedragsproblemen bij kinderen van 6 tot en met 8 jaar na een (echt)scheiding van hun ouders. Er zijn 5 subdoelen waar in de verschillende sessies aan wordt gewerkt:

1. Het kind sociale steun laten ervaren doordat de groep een veilige en ondersteunende omgeving is.
2. Het kind emoties en gevoelens leren herkennen en verwerken
3. Het kind meer inzicht in de scheiding en minder misvattingen en onrealistische gedachten over de scheiding geven.
4. Het kind betere probleemoplossende vaardigheden leren.
5. Het kind een positievere perceptie van zichzelf en het gezin geven." ("Dappere Dino's (CODIP-NL 6-8 jaar)", z.d., p.3)

Doelgroep

Kinderen van 6 tot en met 8 jaar oud, waarvan de ouders gescheiden zijn en van wie de ouders of andere betrokkenen denken dat deelname relevant is. Een voorwaarde is dat de scheiding in de voorliggende drie jaar plaatsvond. Het kan ook gaan om ouders die langdurig samenleefden, zonder met elkaar getrouwd te zijn geweest. In de praktijk is het vooral belangrijk dat voor het kind en/of het gezin de scheiding een actueel thema is. ("Dappere Dino's (CODIP-NL 6-8 jaar)", z.d.)

III. Proces

Aanmeldingsprocedure

Dit is afhankelijk van de organisatie waarbinnen het programma gevolgd wil worden. Dat kan bijvoorbeeld via schoolmaatschappelijk werk waar de aanmelding natuurlijk via de maatschappelijk werker in de school gebeurt. Verder worden er ook affiches opgehangen in wachtkamers van verschillende diensten. Daar wordt dan verwezen naar een formulier op de website. (Klein velderman, persoonlijke communicatie, 17 december 2015)

Praktijkwerk

Dappere Dino's is een interventie die bestaat uit 12 wekelijkse groepsessies. Het initiatief gaat door op preventie-afdelingen van GGZ instellingen en op scholen door schoolmaatschappelijk werk. ("Dappere Dino's (CODIP-NL 6-8 jaar)", z.d.,)

Samenwerkingsverbanden

- Parelproject van ZonMW
- Alles is gezondheid...
- Gezonde School

Methodiek

Handpop voor het oefenen van probleemoplossende vaardigheden. Voorleesboeken (Julia heeft twee huizen) en lotgenotencontact voor steun en herkenning. Werkbladen in het "Ik kan een heleboel-boekje" voor zelfvertrouwen. Daarnaast zijn er ook creatieve materialen en spelvormen zoals spelletjes, kaartjes, tekeningen... Verder wordt er gewerkt met gestructureerde groepsinterventie, hard-op-nadenken methode, zelfinstructietraining, psycho-educatie en cognitieve herstructurering.

IV. Evaluatie

De procesevaluatie binnen een veranderingsonderzoek in een pilot bij vier interventiegroepen, liet zien dat Dappere Dino's volgens groepsleiders, ouders en kinderen op een succesvolle manier geïmplementeerd kan worden. De effectevaluatie toonde ook een positief beeld; er is een sterk effect op positief functioneren van de kinderen en op vermindering van totaal probleemgedrag. Volgens de groepsleiderrapportage liet 61% van de kinderen een betekenisvolle verbetering zien in hun totaal functioneren. (Klein Velderman e.a., 2011). ("Dappere Dino's (CODIP-NL 6-8 jaar)", z.d.)

Sterktes

Kinderen leren vaardigheden om hun gevoelens te herkennen en te uiten en om problemen op te lossen volgens bepaalde stappen. Deze dingen kunnen ze ook gebruiken buiten het rouwproces dat volgt op een scheiding. Het aanleren van deze vaardigheden is afgestemd op de leeftijd van kinderen en gebeurt opbouwend. (Klein Velderman, persoonlijke communicatie, 17 december 2015)

Valkuilen

Volgens ons zijn de indicatie- en contra-indicatiecriteria mogelijke valkuilen. Kinderen moeten namelijk schriftelijke toestemming van beide gezaghebbende ouders krijgen. Ze moeten ook voldoende niveau van aanpassingsgedrag, impulsbeheersing en leerbaarheid hebben. Kinderen met een verstandelijke beperking, ernstige gedrags- of emotionele problemen mogen niet deelnemen. Kinderen kunnen niet deelnemen als zij op dat moment therapie krijgen, gediagnosticeerd zijn met problematiek of gebruik maken van andere diensten van de geestelijke gezondheidszorg.

V. Informatie om het project te kaderen

Kinderrecht

- Het belang van het kind staat voorop.
- Elk kind heeft recht op een gezonde ontwikkeling.

Moment van ingrijpen

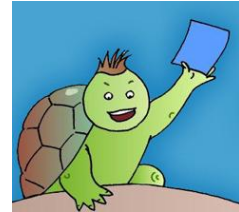
Dappere Dino's grijpt in door kinderen de nadelige gevolgen van een echtscheiding te leren hanteren.

2.2.5 De Stoere schildpadden

I. Identificatie van het project

De Stoere Schildpadden
Schipholweg 77-89
Postbus 3005
2301 DA Leiden
0888/66 61 53
mariska.kleinvelderman@tno.nl
www.stoereschildpadden.nl

Ontwikkeld door TNO Child Health, een organisatie die algemeen preventieve zorgen doet voor kinderen.

Werkingsgebied

- Alkmaar
- Zoetermeer
- Haaglanden
- Castricum

II. Doelstelling van het initiatief

Doel

"De twee meest belangrijke doelstellingen van Stoere Schildpadden zijn:

- Het ervaren van steun van leeftijdsgenootjes die hetzelfde meemaken om zo de spanning van de scheiding te verminderen.
- Het leren van vaardigheden zodat kinderen beter om kunnen gaan met gevoelens na de scheiding." ("De Stoere Schildpadden: Groepsprogramma voor kinderen (4-6 jaar) van gescheiden ouders", z.d., p.1)

Doelgroep

Kinderen van 4-6 jaar van gescheiden ouders.

III. Proces

Aanmeldingsprocedure

Dit is afhankelijk van de organisatie waarbinnen het programma gevolgd wil worden. Dat kan bijvoorbeeld via School Maatschappelijk Werk en dan gebeurt da aanmelding natuurlijk via de school. Verder worden er ook affiches opgehangen in wachtkamers van verschillende diensten. Daar wordt dan verwezen naar een formulier op de website. (Klein velderman, persoonlijke communicatie, 17 december 2015)

Praktijkwerk

"Stoere Schildpadden is een wetenschappelijk onderbouwde preventieve groepstraining." ("De Stoere Schildpadden: Groepsprogramma voor kinderen (4-6 jaar) van gescheiden ouders", z.d., p.1) Het programma gaat vaak door in scholen, maar ook door centra voor jeugdgezondheidszorg en GGZ instellingen.

Samenwerkingsverbanden

- Parelproject van ZonMW
- Alles is gezondheid
- Gezonde School

Methodiek

Handpop en lotgenotencontact voor steun en herkenning. Verder worden er creatieve werkvormen en spel oefeningen zoals een bordspel, tekeningen en boeken gebruikt om kinderen te helpen de situatie te begrijpen.

IV. Evaluatie

Een haalbaarheidsstudie in pilotgroepen, uitgevoerd door TNO in 2013, wees uit dat ouders enthousiast zijn over Stoere Schildpadden. Zij zagen een positieve reactie bij hun kind en vonden dat hun kind positief veranderd was. Bovendien lieten de vragenlijsten zien dat positief functioneren na deelname was toegenomen en gedragsproblemen waren afgenomen. Het programma werd ook gewaardeerd door de uitvoerende trainer.

Sterktes

Kinderen leren vaardigheden om hun gevoelens te herkennen en te uiten en om problemen op te lossen volgens bepaalde stappen. Deze dingen kunnen ze ook buiten het rouwproces dat volgt op een scheiding gebruiken. Het aanleren van deze vaardigheden is afgestemd op de leeftijd van kinderen en gebeurt opbouwend.

Valkuilen

Kinderen met ernstige gedrags- en/of emotionele problemen mogen niet deelnemen aan het programma.

V. Informatie om het project te kaderen

Kinderrecht

- Het belang van het kind staat voorop.
- Elk kind heeft recht op een gezonde ontwikkeling.

Moment van ingrijpen

Dappere Dino's grijpt in door kinderen de nadelige gevolgen van een echtscheiding te leren hanteren.

2.2.6 Zandkastelenprogramma

I. Identificatie van het project

Groenmarkt 9
4201 EE GORINCHEM
Gorinchem
0183/89 15 90
www.zandkastelen.nl

Lianne van Lith is de ontwikkelaar van het Zandkastelenprogramma.

Werkinggebied:

Het Zandkastelenprogramma wordt uitgevoerd op de volgende locaties:

Het KoetshuysMuurhuizen 30
3811 EJ Amersfoort
Tel.: (31) 650 262 914

Antaras
Maximaplein 7
3832 JS Leusden
Tel.: (31) 334 332 627

II. Doelstelling van het initiatief

Doel

Het Zandkastelenprogramma wil problemen, die het gevolg zijn van een scheiding, voorkomen en/of verminderen.

Doelgroep

Kinderen tussen de 6 en 17 jaar met gescheiden ouders. De ouders van deze kinderen worden ook betrokken bij de begeleiding.

III. Proces

Aanmeldingsprocedure

Inschrijven voor het programma kan door middel van een contactformulier. Voorwaarde is dat beide ouders toestemmen met de deelname aan het programma.

Praktijkwerk

Het Zandkastelenprogramma werkt gedurende een dagdeel in groep. De begeleidingen vinden wekelijks plaats op woensdag en zaterdag. Naast de vaste locaties in Amersfoort en Leusden, zijn er nog andere locaties in Soest, Woudenberg, Gooi en Eemland.

Samenwerkingsverbanden

- Eemland Mediation & Coaching

Methodiek

Tijdens de begeleiding wordt er gewerkt aan zelfexpressie en probleemoplossing. Via spel oefeningen en creatieve werkvormen kan het kind zich gemakkelijk uiten.

IV. Evaluatie

Sterktes

- Doordat het een groepsprogramma is, voelen de kinderen zich gesteund en herkent.
- Het Zandkastelenprogramma is het enige project in Nederland dat wordt ingezet aan het begin van de scheiding.
- De begeleiding is kortdurend (1 dagdeel)
- Laagdrempelig

Valkuilen

- Beide gezaghebbende ouders moeten toestemming geven voordat het kind kan deelnemen aan het Zandkastelenprogramma.
- Deelname kost €85 voor het eerste kind en €75 voor elk daarop volgend kind.

V. Informatie om het project te kaderen: kinderrechtenperspectief

Kinderrecht

- Elk kind heeft recht op een gezonde ontwikkeling.

Moment van ingrijpen:

Het Zandkastelenprogramma wil de problemen, die voortvloeien uit een scheiding, voorkomen. Verder werkt men herstelgericht door middelen aan te reiken om de scheiding te verwerken.

2.3 Herstellend optreden

2.3.1 Kinderen uit de Knel

I. Identificatie van het project

Lorentzhuis
Van Eedenstraat 16
KJTC Zuiderhoutlaan 12
www.kinderenuitdenkel.nl

Kinderen uit de Knel is ontwikkeld in Nederland door het Lorentzhuis en het Kinder- en jeugdtraumacentrum. Ondertussen is het project ook sterk actief in België. De Vlaamse organisaties (zie werkingsgebied) maken gebruik van de methodiek ‘Kinderen uit de Knel’.

Werkingsgebied

- Antwerpen (CGG de Pont, CGG Andante, Jeugdzorg Emmaus, CAW Antwerpen)
- Utrecht, het Gooi (Youké)
- Almelo, Hengelo, Enschede, Oldenzaak (Jarabee)
- Alkmaar, Den Helder, Heerhugowaard, Hoorn (Parlan)
- ...

II. Doelstelling van het initiatief

Doel

Verminderen van de strijd tussen de ouders. Kinderen voelen zich opnieuw veilig en kunnen zich goed ontwikkelen.

Doelgroep

Ouders in een scheidingsconflict en hun kinderen.

III. Proces

Aanmeldingsprocedure

Beide ouders kunnen zich aanmelden via een aanmeldingsformulier op de website. Daarnaast kunnen huisartsen, het Bureau Jeugdzorg en het Advies en Meldpunt Kindermishandeling de ouders doorverwijzen. Na aanmelding krijgen de ouders enkele vragenlijsten opgestuurd. Deze moeten ze ingevuld, samen met een kopie van het identiteitsbewijs van de ouders en het kind en een verwijsbrief van de huisarts, terugsturen. Hierna worden beide ouders uitgenodigd voor twee intakegesprekken. Tegelijkertijd voert een kindertherapeut een intakegesprek met het kind.

Praktijkwerking

Kinderen uit de Knel is een groepswerking, met per groep zes ouderparen en een kindergroep met acht kinderen. De begeleiding telt acht sessies van twee uur, die om de 14 dagen plaatsvinden.

Samenwerkingsverbanden

- Stichting Kinderpostzegels
- Willem Meindert de Hoop Stichting

Methodiek:

Zowel de kindergroep als de oudergroep worden begeleid door twee therapeuten. De therapeuten nemen een meerpartijdige houding in en zijn actieve voorbijgangers tijdens de begeleiding.

De oudergroep krijgen informatie en handvaten om de destructieve strijd te stoppen. Het doel is dat de ouders leren om beter samen te werken in het belang van hun kinderen.

“De kinderen maken een theaterstuk of film over (v)rechtscheidingen. Op deze creatieve wijze wordt hun stem gehoord en wordt hun veerkracht gemobiliseerd. Het doel is dat de kinderen zich vrij voelen om hun verhalen te delen met anderen, waaronder hun ouders.” (van Lawick, J., & Vissers, M., 2014)

In het begin van de begeleiding spelen de kinderen een rollenspel over. Tijdens het rollenspel wordt er stilgestaan bij wat de kinderen denken, voelen en kunnen doen wanneer volwassenen ruzie maken. Er wordt een verhaal verteld over twee leerkrachten die ruzie maken. Achteraf wordt er aan de kinderen gevraagd om de ruzie tussen de leerkrachten te vergelijken met hun ervaringen met ruziënde ouders. Hierbij werden de kinderen aangespoord om na te denken over oplossingen om de ruzie te stoppen. Als laatste mogen de kinderen een boodschap formuleren naar hun ouders toe. Deze boodschappen worden opgenomen en in de film verwerkt. Op het einde van de begeleiding krijgen de ouders het theaterstuk of film van de kinderen te zien.

IV. Evaluatie

Aan de ouders en kinderen wordt er gevraagd om voor en na de therapie een aantal vragenlijsten in te vullen. Vervolgens gebruiken ze dit in een effectenonderzoek.

Hieronder een aantal kerngedachten van Hertecant Hilde (Kinder- en jeugdpsychologe, systeemtherapeute bij multidisciplinaire groepspraktijk Liraz in Leuven. Medewerkster van De Scheidingsschool.) over het boek Kinderen uit de Knel.

“Het programma Kinderen uit de Knel komt naar mijn mening goed tegemoet aan de machteloosheid die vele hulpverleners ervaren wanneer ze te maken krijgen met ouders in conflict die niet meer kunnen zien welk effect dit op hun kinderen heeft.”

“Als systeemtherapeut vond ik het boeiend te lezen dat er verder wordt gekeken dan de invloed van de ouders. Ook het netwerk (vrienden, grootouders, hulpverleners, advocaten, buurtgenoten, contacten van school en werk, ...) heeft invloed en wordt betrokken om iets nieuws op gang te brengen.” (van Lawick, J., & Vissers, M., 2014)

Sterktes

- Doordat de kinder- en oudergroep op dezelfde tijd plaatsvindt, voorkomt men uitval in verband met oppasproblemen.
- Ouders zien dat ook andere ouders strijden. Hierdoor worden zij ook toeschouwer van hun gevecht en komen ze in een positie van reflectie.
- Ouders en kinderen zien elkaar enkel tijdens de pauze. "Dat zijn belangrijke momenten: 'Mama ziet plots hoe het dochttertje bij vader op schoot kruipt terwijl ze ervan uitging dat ze bang was van haar papa.'" (p. 74)"

Valkuilen

- Beide ouders moeten bereid zijn om samen het intakegesprek te doen.
- Juridische procedures moeten gestopt zijn voordat men kan deelnemen aan het project.
- Bij kinderen met autisme, een aandachtstekortstoornis (met of zonder hyperactiviteit, gedragsproblematiek, een conversie of angststoornis), blijkt het effect van het project minder.

V. Kinderrechtenperspectief

Kinderrecht

- Elk kind heeft recht op een gezonde ontwikkeling.
- Kinderen hebben inspraak in alles wat hen aanbelangt.

Moment van ingrijpen

Het project gaat herstellend werken door de ouders uit de strijd te halen.

2.3.2 De bezoekruimte

I. Identificatie van het project

Het Huis Antwerpen Wittestraat 116/3 2020 Antwerpen Tel: 03/216 17 17 E-mail: info@hethuis.be	Het Huis Brugge Rozendal 5 8000 Brugge Tel: 03/216 17 17 E-mail: info@hethuis.be	Het Huis Leuven Monseigneur Van Waeyenbergblaen (naast Pioengang) 3000 Leuven Tel: 0471/45 37 88 E-mail: info@hethuis.be
CAW Antwerpen Lange Lozanastraat 200 2018 Antwerpen 03/281 81 42	CAW De Kempen Oude Vaartstraat 92 2300 Turnhout 014/ 55 53 56	CAW Boom Mechelen Lier Maurits Sabbestraat 119 2800 Mechelen 015 27 62 73
CAW Limburg Vestiging Hasselt Rozenstraat 28 3500 Hasselt 011/85 99 20	CAW Limburg Vestiging Genk Hoogstraat 3 3600 Genk 089/35 43 26	CAW Dendermonde Olv-Kerkplein 30 9200 Dendermonde 052/25 99 56
CAW Visserij Visserij 153 9000 Gent 09/223 66 55	CAW Zuid Oost-Vlaanderen O. Ponettestraat 87 9600 Ronse 055/20 83 32	CAW Zuid Oost-Vlaanderen Ninovestraat 175 9600 Ronse 055/ 20 62 78
CAW Delta Poverstraat 75 B48 1731 Asse 02/613 17 00	CAW Leuven Mgr. Van Wayenbergblaen 1/bus 12 3000 Leuven 016/20 53 77	CAW De Papaver Maloulaan 43 8900 Ieper 057/22 03 90
CAW De Poort Witteleertouwersstraat 58 8000 Brugge 050/33 93 95	CAW Stimulans Groeningestraat 28 8500 Kortrijk 056/ 21 06 10	

Na een scheiding hebben ouders het vaak moeilijk om tot een gepaste omgangsregeling te komen. De Bezoekruimte helpt en ondersteunt hen hierbij.

Werkingsgebied

Er zijn verschillende Bezoekruimtes in heel Vlaanderen: Genk, Hasselt, Turnhout, Dendermonde, Gent-Eeklo, Ronse, Ieper, Veurne, Brugge en het Huis in Antwerpen, Leuven en Brugge. De contactgegevens vindt u hierboven.

II. Doelstelling van het initiatief

Doel

Het doel van de Bezoekruimte is een evenwichtige ouder-kind relatie en een positief ouderschap, waarbij de ouders uiteindelijk zelfstandig tot een omgangsregeling komen. De aanwezigheid van de hulpverlener moet overbodig worden.

Doelgroep

De Bezoekruimte werkt met kinderen tussen 0 en 18 jaar. Er moet een breuk zijn in het contact. De exacte cijfers over de leeftijdsgroep die het meest/minst aanwezig is, bestaan niet. Wel merkt men op dat jongeren boven 14 jaar ondervertegenwoordigd en zeldzaam zijn. Deze leeftijdsgroep is ook het moeilijkst te begeleiden omdat zij meer inspraak willen. Kinderen onder de 3 jaar zijn dan weer wel veel gezien.

III. Proces

Aanmeldingsprocedure

De aanmelding kan vrijwillig (door de deelnemer zelf of een verwijzer), of gedwongen via een vonnis of beschikking van de rechtbank. Bij de vrijwillige aanmelding tekenen beide partijen voor aanvang van de hulpverlening een "aanvraag omgangsregeling".

Praktijkwerk

De bezoeken worden zorgvuldig voorbereid. De hulpverlener verkent eerst de betekenis van de contactbreuk voor ouders en kinderen. Samen zoeken ze naar een regeling op maat die voor iedereen haalbaar is. Daarnaast helpt het CAW in het maken van heldere afspraken in het belang van kinderen en kijkt toe of de gemaakte afspraken worden nagekomen.

De hulpverlener organiseert de overdracht van het kind en de contacten, en ondersteunt de ouders hierbij. Hij/zij komt ook tussenbeide in crisissituatie, en ondersteunt de ouders in het herstellen van de contacten.

In de Bezoekruimte krijgen zowel kinderen als ouders een actieve rol. Ze worden allemaal gehoord, met begrip voor hun eigen krachten én lasten.

Het bevorderen van contacten tussen kinderen en ouders geeft vaak een basis om procesmatig te kunnen werken.

Komt de integriteit van het kind of een van de ouders in het gedrang, dan signaleert de Bezoekruimte dit aan de doorverwijzer, door het aanbod stop te zetten of op te schorten. Uiteraard gebeurt dit met medeweten van de betrokkenen.

Samenwerkingsverbanden

De Bezoekruimte zoekt voortdurend naar samenwerkingsverbanden met andere partners. Dit om meer structurele oplossingen te vinden. Daarnaast signaleren de hulpverleners van de Bezoekruimte structurele tekorten aan het beleid waar ze deze vaststellen.

Methodiek

De gevoelskaarten zijn afbeeldingen van een kindje dat blij, bang, boos of verdrietig is. Aan de hand van deze kaarten kan het kind zijn gevoelens vertalen.

De duplopopjes zijn speelgoedmannetjes waarmee de kinderen de huidige thuissituatie en de bezoeken kunnen visualiseren. Op deze speelse manier kan het kind zijn beleving vertolken.

IV. Evaluatie

De Bezoekruimte zelf nam hier nog geen initiatief in omdat het moeilijk is om te bepalen wat als succesvol moet worden gezien. De algemene doelstelling is het contact te herstellen. Als dit lukt, zou dat dus als een succes kunnen worden gezien. Er bestaan echter natuurlijk ook dossiers waarbij het als succesvol wordt ervaren om aan elkaar te zeggen waarom je de ander niet meer wil zien.

Sterktes

Het CAW werkt als organisatie met het hele systeem. Ze zijn dan ook één van de weinige bezoekeruimtes die bemiddelaars hebben. Ze zorgen niet alleen voor contact, maar ook effectieve begeleiding. Daarnaast werken ze gratis en dat maakt hen laagdrempelig. Een verschil met Het Huis is dat de Bezoekruimte met professionals werkt en niet met vrijwilligers. Natuurlijk kunnen zij zowel op vrijwillige basis als gerechtelijk worden ingezet, terwijl Het Huis enkel en alleen met gerechtelijke dossiers aan de slag gaat.

Valkuilen

Het CAW zit in het moeilijke snijpunt tussen justitie en welzijn. De Bezoekruimte werkt volgens de rechtpositie van minderjarigen en justitie niet. Dat wil zeggen dat in de rechtbank de jongere over het hoofd gezien wordt terwijl dit absoluut niet het geval is in de Bezoekruimte. Een tweede valkuil is het spanningsveld tussen emancipatie en controle en dat tussen vrijwillig en onvrijwillig. Deze botsen soms met elkaar en zijn moeilijk te verenigen.

V. Informatie om het project te kaderen

Kinderrecht

- Belang van het kind staat voorop.
- Kinderen hebben inspraak in alle dingen die hun aangaan (hoorrecht 12jaar).
- Kinderen hebben recht op een contact met beide ouders.
- Elk kind heeft recht op een gezonde ontwikkeling/hulp.

Moment van ingrijpen

De Bezoekruimte werkt vooral herstelgericht. Er wordt wel nagedacht over het eventueel vroeger inschakelen van het project, maar daar botsen ze op lange wachtlijsten. Daarnaast twijfelen ze ook over het al dan niet ingrijpen bij problematische/verontrustende opvoedingssituaties omdat dit toch een zeer ingrijpende hulp is.

2.3.3 Ouderschap blijft

I. Identificatie van het project

Vereniging OKK Ouderschap Blijft
p/a Teteringsedijk 3
4817 MA Breda
www.nji.nl

Irma Haxe
Projectleider Nederlands
Jeugd Instituut
0302/30 67 27
i.haxe@nji.nl

Werkingsgebied

- Stichting Altra (Amsterdam)
- Jarabee (Twente)
- Kompaan en de Bocht (Midden-Brabant)
- Youké (Utrecht)
- ...

II. Doelstelling van het initiatief

Doel

Ouders maken gezamenlijk een omgangsregeling, waarin het contact tussen kind en uitwonende ouder wordt opgenomen.

Doelgroep

Kinderen tot 12 jaar, waarbij er geen omgang is met de uitwonende ouder of waarbij deze problematisch verloopt.

III. Proces

Aanmeldingsprocedure

De rechtbank, Bureau Jeugdzorg, wijkteams, artsen of een advocaat van één van de ouders kan een 'dringend dan wel dwingend' advies geven om zich aan te melden voor de omgangsbemiddeling. Na aanmelding vindt er een screeningsgesprek plaats.

Praktijkwerking

Het project telt 23 tot 25 contacten en duurt maximaal negen maanden. Ouderschap Blijft wordt op een neutrale plek georganiseerd door de zorgaanbieder. Hierbij houdt men rekening met het verblijf van de ouders en kinderen. Op het moment dat er intensief wordt gewerkt rond verzelfstandiging zal de omgang tussen ouder en kind plaatsvinden op een externe locatie.

Samenwerkingsverbanden

Ouderschap Blijft werkt samen met verschillende organisaties voor jeugd & opvoedhulp en Centra voor Jeugd & Gezin. Een organisatie kan lid worden door zich aan te sluiten bij de vereniging van aanbieder OKK Ouderschap Blijft. Een aantal van deze organisaties staan vermeld onder het puntje huidige werking.

Methodiek

Binnen de methodiek van Ouderschap Blijft gebruikt men mediationstechnieken, oplossingsgerichte technieken, motiverende gespreksvoering, psycho-educatie en ook het netwerk wordt betrokken. In totaal doorloopt men drie fasen. In de startfase werkt men rond het motiveren van de ouders en het vaststellen van doelen. In de omgangs- en bemiddelingsfase werkt men aan het herstellen van het contact tussen de uitwonende ouder en het kind. Ondertussen start men de bemiddeling tussen de ouders op. In de afrondende fase kunnen ouders zelf richting geven aan de omgangsregeling. Indien er verdere professionele begeleiding nodig blijkt, zal men doorverwijzen naar een centrum voor jeugd en gezin en het lokaal jeugdveld. Drie maanden na het project vindt er een gezamenlijk follow-up gesprek plaats met de ouders.

IV. Evaluatie

De methodiek Ouderschap Blijft is erkend als 'theoretisch onderbouwd' en sinds oktober 2014 opgenomen in de Databank Effectieve Interventies (DEI) van het NJI. Eens in de drie à vier jaar wordt de methodiek geëvalueerd. In tussentijd wordt er gewerkt aan verdere ontwikkeling door nieuwe elementen te beschrijven. Onderwerpen hiervoor zijn onder andere kindgesprekken en samenwerking met juristen. (Irma Haxe)

Sterktes (NJI)

- Kinderen hoeven (nog) geen problemen te laten zien.
- De hulpverlener richt zich niet op de conflictueuze communicatiestijl maar op hoe ouders samen vorm willen geven aan de omgangscontacten en wat dit vraagt van hun manier van communiceren en handelen.
- Steun uit het informele netwerk heeft wat dat betreft een positievere uitwerking dan steun uit het formele netwerk. (Dunst, Trivette & Deal, 1988) Om die redenen wordt bij Ouderschap Blijft in de startfase altijd een netwerkanalyse gedaan.

Zwaktes

- Er is in sommige gevallen spraken van een zekere dwang tot deelname.

V. Informatie om het project te kaderen: kinderrechtenperspectief

Kinderrecht

- Kinderen hebben recht op contact met beide ouders.

Moment van ingrijpen

Ouderschap blijft gaat herstellend te werk, zodat ouders komen tot een gezamenlijke omgangsregeling.

2.3.4 KOESA

I. Identificatie van het project

Humanitas
Busplein 26
1315KV Almere
036 539 7040
almere@humanitas.nl

Coördinator KOESA
Saskia Koning
s.koning@humanitas.be
06 35111480

KOESA (Kinderen, Ouders En Scheiding Almere) is opgericht door Humanitas en de opvoedadviseurs van Zorggroep Almere, beide privé-initiatieven van oorsprong. De sessies kunnen plaatsvinden op bovenstaand adres of bij Archipel, de locatie van Zorggroep Almere. Het bevindt zich in Randstad 22-01, 1316 BN Almere.

Werkingsgebied

- Regio Almere: Humanitas en Archipel
- Gelijkaardige initiatieven:
  - o Lotgenotengroepenwerking voor kinderen van 9-12 jaar in de afdeling van Humanitas in Zuid-Drenthe en Meppel E.O.
  - o Spel en praatgroep 'over en weer' in Humanitas-afdeling Oldambt.
  - o Rouw en verlies lotgenotengroep en maatjes in afdeling Midden-Limburg.
  - o Pilot kinderen en echtscheiding van Humanitas Lansingerland.

II. Doelstelling van het initiatief

Doel

Dit programma biedt kinderen en jongeren de mogelijkheid om samen met lotgenoten hun verhalen te delen en op die manier hun gevoelens en gedachten een plaats te geven. De ouders worden betrokken en nemen deel aan twee sessies, afzonderlijk van die van hun kinderen. Het belang van de bekwaamheid in de opvoeding tijdens een echtscheiding staat hierbij centraal.

Doelgroep

Kinderen en jongeren van 8-18 jaar van wie de ouders in een scheidingsprocedure zitten of gescheiden zijn, en hun ouders. De scheiding kan in het nabije of verre verleden hebben plaatsgevonden.

III. Proces

Aanmeldingsprocedure

De aanmelding gebeurt bij Miranda Rietveld of Saskia Koning, coördinatoren en begeleiders. Dit kan gebeuren door zowel kinderen als hun ouders. Kinderen hebben wel de handtekeningen nodig van hun beide ouders. Alles begint met een kennismaking van de kinderen en hun ouders met de coaches.

Praktijkwerk

Na het kennismakingsgesprek volgen er voor de kinderen zes bijeenkomsten in groepsverband waar ze hun ervaringen delen met lotgenoten. In diezelfde periode wonen ouders, afzonderlijk van hun kinderen, twee ouderbijeenkomsten bij. Vervolgens is er een laatste bijeenkomst met zowel de

kinderen als hun ouders. Ter afsluiting van het programma voeren ouders nog een individueel gesprek met de coaches.

Samenwerkingsverbanden

Humanitas (inclusief BOR) en Zorggroep Almere.

Methodiek

Lotgenotencontact is de methode die centraal staat. Steun is erg belangrijk zodat de deelnemers weten dat ze niet alleen zijn. Ze krijgen erkenning voor hun gevoelens. Om te helpen hun gevoelens te uiten, worden creatieve methodes zoals tekenen gebruikt.

IV. Evaluatie

Volgende cijfers en bevindingen geven deels de effectiviteit weer van het programma:

- 60 % kinderen hebben minder gevoelens van boosheid, verdriet of angst.
- De eenzaamheid die ze kunnen ervaren neemt af met eveneens 60 %.
- Twee op vijf kinderen voelt zich ook minder schuldig ten aanzien van de scheiding.
- Meer dan de helft van de kinderen speelt opnieuw meer met anderen en voelt een vooruitgang op school.
- 100 % van de deelnemers voelt zich vrolijker.
- Kinderen begrijpen de scheiding beter en worden meer probleemoplossend.
- Ouders voelen zich competent in hun rol als ouder in een echtscheidingsprocedure omdat ze geholpen worden in de overgang van partnerschap naar co-ouderschap.

Sterktes

- Gratis.
- De begeleiding gebeurt door deskundige en ervaren coaches.
- De betrokkenheid van de ouders.
- Aparte begeleiding voor kinderen (8-12 jaar) en jongeren (12-18 jaar).

Valkuilen

- De kinderen hebben beide handtekeningen van hun ouders nodig voor deelname.
- Het is enkel geschikt als er geen of een licht conflict is tussen de ouders.

V. Kinderrechtenperspectief

Kinderrecht

- Het recht dat hier voornamelijk van toepassing is, is het recht op een gezonde ontwikkeling en hulp.

Moment van ingrijpen

Dit initiatief past vooral het hanteren van de negatieve gevolgen en herstellend optreden. Dit lotgenotencontact kan ervoor zorgen dat ze alles beter kunnen verwerken. Herstellend omdat de organisatie ook aan de slag gaat met de ouders om hun competenties als ouder weer optimaler op te nemen in een scheidingsprocedure.

Hoofdstuk 3: Praktijkttoets

Na het opstellen van de vorige hoofdstukken, waaronder de korte literatuurstudie en de fiches, vroegen we ons een aantal dingen af. Om hierop antwoorden te vinden, zochten we het werkveld op. We kozen ervoor om twee uiterste organisaties te bevragen. De bezoekerimte bevindt zich eerder in de herstelgerichte fase en het CLB kan eerder aan preventief werk doen en vroegtijdig signaleren.

3.1 Bezoekerimte en CLB

Aanbod bestaande hulpverlening

Als eerste vroegen we ons af wat het werkveld nu eigenlijk vindt van het scheidingsaanbod dat bestaat voor kinderen. De bezoekerimte van CAW Antwerpen vertelde ons dat er uiteraard nog ruimte is voor extra aanbod en verbetering. Ze gaven de moeilijkheid aan om de weg te vinden naar de hulpverlening. Volgens hen handelen de gebreken vooral over informatie en een eigen aanbod voor jonge kinderen tot 4 jaar waardoor de hulpverlening erg vindplaatsgericht moet gesitueerd zijn. We stelden hierbij een cruciale bijvraag: wat vinden jullie van het feit dat kinderen de ouders vaak nodig hebben om te kunnen genieten van hulpverlening? Volgens de Bezoekerimte berust dit op de ouderlijke verantwoordelijkheid en vaak vormen ouders het probleem i.p.v. de kinderen. Maar ouders blijven de experts van hun eigen kinderen en daar kunnen we niet omheen.

Dezelfde vraag stelden we aan een medewerker van het provinciaal CLB Torenhof in Antwerpen. Ze vertelde ons dat men binnen het CLB weinig kennis heeft over het specifieke hulpverleningsaanbod. De hulpverlening aan kinderen in echtscheiding is meestal vervat binnen een breder hulpverleningsaanbod. De juridische wetgeving vinden we terug in verschillende brochures zoals 'tzitemzo en op het internet. Scholen zouden baat hebben bij een vorming over hoe je het best kan omgaan met kinderen in een echtscheidingssituatie.

Samenwerkingsverbanden

De twee volgende vragen die we stelden volgen elkaar op. We bevroegen de samenwerkingsverbanden en hoe deze verlopen. De medewerkers van de bezoekerimte werken vaak samen met rechtbank en haar consulenten. Dit omdat ze vaak met VOS- en burgerlijke dossiers te maken krijgen. Bij VOS ondervinden ze een groot succes. Bij burgerlijke dossiers zou het een meerwaarde vormen als ze konden samenwerken met justitieassistenten. Uiteraard werken ze ook samen met andere hulpverleners die bij de cliënten zijn betrokken. Over de grote lijn zijn de samenwerkingen positief. Alleen met pleegzorg loopt dit iets minder vlot omdat je hier zowel natuurlijke- als pleegouders hebt.

Ook bij het CLB zijn samenwerkingsverbanden op te merken. CAW, JAC, TEJO, CGGZ, contextbegeleiding, positieve heroriëntering en de scheidingschool te Leuven zijn voorbeelden van organisaties waarmee een positieve relatie werd opgebouwd. De organisaties werken school overstijgend en kunnen vaak intensiever met kinderen aan de slag. Ze vertelde ons ook nog dat een schoolverandering een veel voorkomend fenomeen is na een echtscheiding. Ouders verhuizen met hun kinderen naar een andere stad en zoeken een school in hun nieuwe buurt. Bovenstaande organisaties kunnen begeleiding verderzetten na een schoolverandering.

Noden organisaties

Verder bevroegen we waar de organisaties nood aan hebben zoals bijvoorbeeld meer juridische informatie, intersectorale samenwerkingen, ... Hierop kregen we van de bezoekerimte als reactie dat er beter een vacuüm zou moeten zijn voor lange begeleidingen en dat er kan ingezet worden op vormingen van de medewerkers voor extra tools.

Vaak komen jongeren terecht in een vechtscheiding en is het moeilijk om daarin te functioneren voor het kind, maar ook voor de hulpverlener. Vanuit het CLB komen er situaties voor waar beide ouders kiezen voor verschillende studierichtingen, verschillende scholen, verschillende behandelingen, verschillende regels hanteren,... Ouders motiveren om in het belang van het kind samen te werken is soms zeer moeilijk wanneer ze in een vechtscheiding geraakt zijn. In deze gevallen zou het zinvol zijn om met diensten te kunnen samenwerken omtrent aanpak en begeleiding.

Verskil tussen België en Nederland

We merken op dat Nederland veel meer projectmatig is dan Vlaanderen en bevroegen waaraan de organisaties dit wijten. De bezoekerimte vertelt dat Vlaanderen misschien wel veel initiatieven heeft op gemeentelijk niveau maar dat deze vaak onbekend en kleinschalig zijn. Een Nederlander is veel beter in het vermarkten van ideeën en dit zou een reden kunnen zijn van het verschil dat ons opviel.

Thuisinitiatieven

Wat betreft het idee over thuisinitiatieven is de bezoekerimte helemaal mee. Ze spelen zelf al een langere tijd met het idee van 'mobiele bezoekerimten'. Ze zouden het fantastisch vinden als dit werkelijkheid zou worden. Qua haalbaarheid moet er wel goed nagedacht worden met vele actoren voor de uitwerking ervan wordt gestart. De basis kan misschien wel gezocht worden bij een gelijkaardig initiatief in Engeland. Ook vanuit het CLB klinkt een positief antwoord. De drempel ligt lager bij thuisinitiatieven. Een echtscheiding is ingrijpend voor de context, is meestal intens en van langere duur. Aanklampende aanpak kan hierdoor in deze gevallen positief werken.

Beleidsveranderingen

Vervolgens bevroegen we de organisaties over hun mening over het beleid. De medewerkster van de bezoekerimte vond dit een moeilijke vraag. Ze sluiten zich voorlopig aan bij de beleidsvoorstellen die op de Studiedag Gezinstransities in Antwerpen werden opgesteld. Half januari 2016 komen hun eigen beleidsvoorstellen naar het wateroppervlak. Jongeren zouden gemakkelijker een beroep moeten kunnen doen op de rechtbank, vertelt de medewerkster van het CLB. Ook meer inspraak, hulp en ondersteuning bij de instantie die beslissingen neemt zou een meerwaarde kunnen vormen.

Privéinitiatieven versus overheidsinitiatieven

Hierna bevroegen we hun mening over privé- of overheidsinitiatief. De bezoekerimte vindt dit geen eenduidige vraag. Beiden hebben voor- en nadelen. Wat ze wel vinden is dat overheidsinitiatieven meer middelen hebben om iets uit te bouwen en dat bij deze organisaties vaak een lagere drempel schuilgaat dan bij privé-initiatieven. Dit zou gunstig zijn omdat je toch steeds met een heel kwetsbare groep aan de slag gaat. Het CLB sluit zich aan bij het idee van de overheidsinitiatieven aangezien het meer toegankelijk is voor iedereen.

Aanvulling brochure

Aangezien we een oplistijng hebben gemaakt van de verschillende initiatieven, vroegen we ons af wat mensen uit het werkveld graag in een brochure zouden zien. De medewerkster van het CLB gaf aan dat rechten en plichten voor zowel ouders als kinderen ergens duidelijk moeten weergegeven worden. Daarnaast hebben beide doelgroepen nood aan een overzicht over waar ze nu de juiste hulp kunnen vinden.

Conclusie

Op vraag van Inge Schoevaerts van het kinderrechtencommissariaat hebben we heel wat onderzoekwerk verricht naar projecten voor kinderen in (v)echtscheidingssituaties. Om het belang van ons werkstuk aan te tonen, stonden we eerst stil bij de gevolgen die (v)echtscheidingen op kinderen hebben. Uit onze literatuurstudie blijkt dat kinderen negatieve gevolgen ervaren. Hierdoor vonden we het belangrijk om het werkveld te helpen en een duidelijk overzicht te bieden van bestaande projecten die zich richten op kinderen in (v)echtscheidingssituaties.

Uit onderzoekwerk naar projecten, kunnen we concluderen dat er een verschil is tussen projecten in Vlaanderen en projecten in Nederland. Wat meteen opviel is dat Nederlandse projecten makkelijker vindbaar en talrijker aanwezig zijn dan de Vlaamse. Daarnaast zagen we ook dat Nederlandse projecten verder staan wat betreft methodiek en praktijk. Vlaamse projecten zijn vaak afgeleid van oorspronkelijk Nederlandse projecten.

Inge Schoevaerts vult hierbij aan dat professionals geregeld telefonisch contact opnemen met het Kinderrechtencommissariaat met vragen over de juridische aspecten van een echtscheiding. Dit tekort aan juridische kennis zou volgens Inge mee aan de basis kunnen liggen dat België minder initiatief neemt om nieuwe projecten op te starten. Uit een interview met de Bezoekruimte blijkt dat zij baat zouden hebben bij investering in vormingen voor medewerkers waar extra tools aangereikt worden.

Als we de projecten kritisch bekijken, stellen we vast dat kinderen heel wat valkuilen ervaren om tot begeleiding te geraken. Een grote valkuil is namelijk dat de toestemming van beide ouders vaak een voorwaarde is om begeleiding op te starten. Wanneer een van de ouders zijn toestemming niet ontleent, kan dit ervoor zorgen dat het kind niet geholpen wordt. Een voorbeeld vinden we bij de Bezoekruimte. Ze betreuren dit maar zeggen ook dat we niet om het feit heen kunnen dat ouders de expert zijn van hun kinderen en de eindverantwoordelijkheid dragen.

Daarnaast besluiten we dat veel projecten kiezen voor een begeleiding in groep. Uit onze studie blijkt dat lotgenotencontact en erkenning krijgen/geven een positieve invloed heeft op de verwerking van een echtscheiding.

Een van de belangrijkste factoren, die wij zelf ervaren hebben en die door de medewerkers van de Bezoekruimte bevestigd wordt, is dat het zoeken naar hulpverlening moeizaam verloopt. In het interview met de Bezoekruimte vertelden ze ons dat intersectorale samenwerking en betere juridische informatie volgens hen een oplossing kunnen bieden.

Na het onderzoek bleven we op onze honger zitten naar concrete beleidsveranderingen. Daarom sluiten we af met enkele adviezen naar de overheid. Allereerst lijkt het ons interessant om meer te investeren in het laagdrempelig maken van de hulpverlening. Daarnaast vinden we het ook belangrijk om te bekijken of kinderen zelf meer inspraak kunnen hebben in de hulpverlening. Tot slot lijkt het ons, op basis van praktijkonderzoek, nuttig om in te zetten in extra opleidingen rond echtscheidingsprocedures voor het werkveld.

Bronnenlijst

A. De Keyser (Persoonlijke communicatie, 15 december 2015)

Aelen, F., Beuvs, D., Van Veggel, M., Van Ormondt, E., & Samson, B. (2013). Van oorlog naar vrede: bevrijding van echtscheidingstrauma met EMDR. *Kind en adolescent praktijk*, 4, pp. 168-176. Geraadpleegd op 24 september 2015, Discovery.

Alianza. (2015). *Centrum voor ouders en kinderen in echtscheidingssituaties*. Geraadpleegd op 29 September 2015, van Alianza: <http://www.alianza.be/>

Anthonijsz, I., Geurts, E., & Chênevert, C. (2009). Te weinig gespecialiseerde hulp bij moeizame scheiding: inventarisatie hulpaanbod bij scheidingsproblemen. *Jeugdenco*, 3, pp. 30-43. Geraadpleegd op 24 september 2015, Discovery.

Bastais, K., Van Peer, C., & Mortelmans, D. (2012). Wat kunnen ouders doen om de negatieve gevolgen van een echtscheiding voor kinderen te verlichten? *Relaties en Nieuwe Gezinnen*, 2(2), pp. 1-22.

Begeleide omgangsregeling. (z.d.). Geraadpleegd op 23 oktober 2015, via <http://www.begeleideomgangsregeling.com/>

BOR Humanitas. (z.d.). Geraadpleegd op 23 oktober 2015, via <http://www.humanitas.nl/project/bor-humanitas/>

Bronselaer, J. (2007). Scheidingsaanbod of gescheiden aanbod: de integratie van de hulp- of dienstverlening bij (echt)scheidingssituaties. *Tijdschrift voor welzijnswerk*, 31(283), pp. 55-60.

Bronselaer, J., Plompen, M., Van Peer, C., & Carette, V. (2007). Het hulp- en dienstverleningsaanbod bij (echt)scheidingssituaties. *Tijdschrift voor welzijnswerk*, 31(283), pp. 43-54.

Bunthof, A. (2006). Ouderschap en scheiding. *Maatwerk*, 7, pp 179-180. Geraadpleegd op 24 september 2015, Discovery.

Buysse, A., & Ackaert, L. (2006). Kinderen en scheiding: een focusgroepen onderzoek. *Tijdschrift voor welzijnswerk*, 30(277), pp. 34-35.

CAW. (2013). *De bezoekruimte*. Geraadpleegd op 29 September 2015, van CAW De Kempen: <http://www.cawdekempen.be/de-bezoekruimte-0>

Christiaens, I. (18 december 2015). *Persoonlijke communicatie*, via interview.

Craeynest, K., Carette, V., & Bronselaer, J. (2007). Waar knelt het schoentje? De toegankelijkheid van de hulp- en dienstverlening rond (echt)scheidingssituaties onder de loep genomen. *Tijdschrift voor welzijnswerk*, 31(283), pp. 68-77.

Dappere Dino's (CODIP-NL 6-8 jaar). (z.d.). Geraadpleegd op 25 september 2015, via [http://www.nji.nl/nl/Databanken/Databank-Effectieve-Jeugdinterventies/Dappere-Dinos-\(CODIP-NL-6-8-jaar\)](http://www.nji.nl/nl/Databanken/Databank-Effectieve-Jeugdinterventies/Dappere-Dinos-(CODIP-NL-6-8-jaar))

- De Kervel, L. (2015). Echtscheidingen oorzaak. Geraadpleegd op 14 december 2015, via <http://www.lucdekervel.be/lucdekervel/view/nl/1483-Echtscheidingen+oorzaak.html>
- De Meyer, F. (2011). Ik tel mee! Over ouders die apart gaan wonen en hun kinderen. *Antenne*, 29(3), pp.32-35.
- (z.a.), (z.d). *De scheidingschool*. Geraadpleegd op 29 September 2015, van De scheidingschool: <http://www.descheidingschool.be/scheiden-kan-je-leren>
- Devoldere, H. (2007). Kinderen zijn niet los verkrijgbaar: over invloed van scheiding op kinderen in een ethisch kader. *Tijdschrift voor welzijnswerk*, 31(284), pp. 5-18.
- Driesen, L. (2002). *Kinderen en echtscheiding: lees- en werkboek voor echtscheidingskinderen, ouders en hun begeleiders*. Leuven: Garant.
- Elffers, L. (2012). The transition to post-secondary vocational education. Students' entrance, experiences and attainment. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 51, pp. 363-366.
- Fischer, T. (2004). Onderwijsachterstand door echtscheiding?. *Demos*, 20.
- Gerdien, K. (4 december 2015). *Persoonlijke communicatie*, via interview.
- Groenen, A., & Heuten, K. (2011). *Scheidingsbemiddeling: wat met de kinderen?* *Alert*, 37(4), pp. 57-65.
- Haxe, I. (15 december 2015). *Persoonlijke communicatie*, via e-mail.
- Hemrica, J., & Heyting, F. (2002). Impliciete denkbeelden over de kindertijd. Analyse van discussies over inspraak van kinderen in echtscheidingsprocedures. *Pedagogiek*, 22(4), pp. 295-306.
- Henderickx, A., & Beliën, B. (2003). *School en echtscheiding*. Brussel: Vlaams Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs.
- Heylen, L., Pasteels, I., & Mortelmans, D. (2013). Eenzaamheid over de generaties heen? Eenzaamheid van kinderen na de scheiding van hun ouders. *Relaties en Nieuwe Gezinnen*, 3(6), pp. 1-21.
- http://www.deviersong.nl/files/Behandelingen/Brochures_factsheets_088/KUS_2014-03w.pdf
- http://www.stichtingjongehelden.nl/docs/File/4865/StJH_Evaluatie_scholenprojecten_2012.pdf
- https://www.tno.nl/media/4522/de_stoere_schildpadden.pdf
- Hulp bij scheiding groepen gaan weer van start*. (z.d.) Geraadpleegd op 22 december 2015, via <http://www.omroepalmere.nl/hulp-bij-scheiding-groepen-gaan-weer-van-start/content/item?201891>
- Jaarverslag 2013: stichting jonge helden*. (2013). Geraadpleegd op 24 oktober 2015 2015, via <http://www.stichtingjongehelden.nl/>
- Jacobs, M. (2005). Ouderschapsbemiddeling: en de kinderen? *Alert*, 31(5), pp. 24-31.
- Jarabee*. (z.d.). Geraadpleegd op 24 oktober 2015, via <http://www.jarabee.nl/>

JES het brugproject. (z.d.). Geraadpleegd op 24 oktober 2015, via <http://www.nji.nl/nl/Databanken/Databank-Effectieve-Jeugdinterventies/Jes!-Het-Zwolsche-Brugproject>

Jij en scheiden. (z.d.). Geraadpleegd op 24 oktober 2015, via <http://www.jijenscheiden.nl/index.html>

KIES – kinderen in echtscheidingssituaties. (z.d.). Geraadpleegd op 25 september 2015, via <http://www.nji.nl/nl/Databanken/Databank-Effectieve-Jeugdinterventies/KIES---kinderen-in-echtscheidingssituaties>

Kinderen & zandkastelen. (z.d.). Geraadpleegd op 24 oktober 2015, via <http://eelandmediation.nl/de-mediator/>

Kinderen uit de knel gaat de grens over. (12 juni 2015). Geraadpleegd op 24 oktober 2015, via <http://awknieuws.nl/2015/06/12/kinderen-uit-de-knel-gaat-de-grens-over/>

Kinderen uit de knel. (z.d.). Geraadpleegd op 24 oktober 2015, via <http://www.kinderenuitdeknel.nl/> Kinderrechtencommissariaat (2005). *Kinderen & scheiding* [dossier]. Brussel: Kinderrechtencommissariaat.

Klein Velderman, M., Pannebakker, F., van Harten, L., & van Vliet, W. (2014). *Groepsprogramma vermindert impact echtscheiding.* Geraadpleegd op 30 september 2015, via http://www.stoereschildpadden.nl/public/upload/StS_VroegDEC14-pag26-27.pdf

KOESA. (z.d.). Geraadpleegd op 24 oktober 2015, via <http://www.humanitas.nl/afdeling/almerezeewolde/activiteiten/koesa>

KOESA: Hulp bij scheiding voor kinderen en ouders. (z.d.) Geraadpleegd op 22 december 2015, via http://www.zorggroep-almere.nl/jeugdgezondheidszorg/koesa_hulp_bij_scheiding.php

KOESA: Kinderen Ouders En Scheiding Almere Begeleiding rondom scheiding voor kinderen, jongeren en hun ouders. (z.d.) Geraadpleegd op 22 december 2015, via <http://www.humanitas.nl/afdeling/almerezeewolde/activiteiten/koesa>

KOESA: Steuntje in de rug bij scheiden. (z.d.). Geraadpleegd op 24 oktober 2015, via http://www.zorggroep-almere.nl/news/koesa_steuntje_in_de_rug_bij_scheiding.php

Kranen, K. (2 december 2015). *Persoonlijke communicatie*, via e-mail.

Krijnsen, M. (4 december 2015). *Persoonlijke communicatie*, via e-mail.

Meesters, G., & Singendonk, K. (2002). *Kind en echtscheiding: een ontwikkelingspsychologisch perspectief.* Lisse: Swets & Zeitlinger.

Methodiek BOR Humanitas. (z.d.). Geraadpleegd op 23 oktober 2015, via http://www.vrijwillige-inzet.nl/fileadmin/www.vrijwillige-inzet.nl/Producten/P024_METHODIEK_BOR_HUMANITASLM.pdf

Onderwaaterd, A. (1995). *De theorie van Nagy: de onverbreekelijke band tussen ouders en kinderen.* Lisse: Swets & Zeitlinger.

Ont-luiken. (z.d.). Therapie en coaching voor kinderen en jongeren. Geraadpleegd op 6 oktober 2015, van Ont-luiken: <http://ontluiken.be/groepstherapie/kindergroepen%20na%20scheiding.html>

- Ouderschap blijft*. (z.d.). Geraadpleegd op 26 oktober 2015, via <http://www.nji.nl/nl/Databanken/Databank-Effectieve-Jeugdinterventies/Erkende-interventies/Ouderschap-blijft>
- Pareto Group – Studiedienst (z.d.). *Scheiden en kinderen* [studierapport]. Pareto Group CVBA.
- Peeters, J. (2011). Scheiden en verbinden: over zorg voor kinderen na (echt)scheiding. *Antenne*, 29(3), pp. 13-15.
- Ploeg, J. (2014). Scheiding en stress. *Psychopraktijk*, 6(1), pp. 22-25.
- Put, E. (2008). *2 ouders apart. Jongeren over de scheiding van hun ouders*. Tiel: Lannoo.
- Soms is het fijn als even iemand meeloopt*. (z.d.). Geraadpleegd op 26 september 2015, via <http://issuu.com/kiesvoorhetkind/docs/informatiefolder/1?e=1343368/2705113>
- Soudijn, K. (2014). De andere ouder. *Psychopraktijk*, 6(3), pp.11-13. Geraadpleegd op 24 september 2015, Discovery.
- Spruijt, A. P. (2006). Ouderlijke scheiding en de gevolgen voor kinderen. *Tijdschrift van de Vereniging voor Kinder-en Jeugdpsychotherapie*, 32(2), pp.
- Spruijt, E. (2007). *Scheidingskinderen: overzicht van recent sociaal-wetenschappelijk onderzoek naar de gevolgen van ouderlijke scheiding voor kinderen en jongeren*. Amsterdam: SWP.
- Spruijt, E., & Kormos, H. (2014). *Handboek scheiden en de kinderen: voor beroepskracht die met scheidingskinderen te maken heeft*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Spruijt, E., et al. (2005). *Effecten van het volgen van het KIES-programma: Kinderen In Echtscheiding Situatie*. Geraadpleegd op 26 september 2015, via http://kiesvoorhetkind.nl/wp-content/uploads/2011/02/spruijt_kies2005-2.pdf
- Stappers, J. (2015). *Psychische stoornissen [cursus]*. Antwerpen: Karel de Grote-Hogeschool.
- Stichting Jonge Helden (2012). *Evaluatie scholenprojecten 2012*. Geraadpleegd op 24 oktober 2015, via *Stoere schildpadden: interventieprogramma voor kinderen van 4 – 6 jaar van gescheiden ouders*. (z.d.). Geraadpleegd op 29 september 2015, via <http://www.stoereschildpadden.nl/page/show/m/27>
- Studiedienst van de Vlaamse Regering. (2007). *De impact van een (echt)scheiding op kinderen en ex-partners*. Brussel: Josée Lemaître.
- T. Deckmyn (Persoonlijke communicatie, 6 januari 2016)
- Trainingen voor scheidingsprofessionals. (z.d.). Geraadpleegd op 27 oktober 2015, via <http://www.villapinedo.nl/voor-professionals/trainingen/>
- 't Zitemzo ... als ouders uit elkaar gaan: voor kinderen die meer willen weten over echtscheidingen. (2015). Geraadpleegd op 24 september 2015, via [file:///C:/Users/De%20Mul/Downloads/als_ouders_uit_elkaar_gaan_\(2015\)-20150930-1031.pdf](file:///C:/Users/De%20Mul/Downloads/als_ouders_uit_elkaar_gaan_(2015)-20150930-1031.pdf)

- Universitair Centrum Sint-Ignatius Antwerpen (2015). *Gezinstransities vanuit het perspectief van de kinderen* [brochure studiedag]. Antwerpen: Universitair Centrum Sint-Ignatius Antwerpen.
- van de ven, J. (2009). *Omgaan met een scheiding*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- van der Maarel, L. (2013). *Kinderen in spagaat: rouw na scheiding en overlijden*. Utrecht: Ten Have.
- Van Eyken, M. & Wiewauters, C. , (2014). *Een week mama een week papa?* Tielt: Lannoo.
- Van Eyken, M. (2011). Bemiddelen maakt een scheiding leefbaar voor jezelf en je kinderen. *Antenne*, 29(3), pp. 38-39.
- Van Garsse, J. (2011). Toon je kind dat het op de eerste plaats komt: gesprek met Sofie Maes. *Antenne*, 29(3), pp. 43-45.
- Van Lawick, J., & Vissers, M. (2014). *Kinderen uit de knel: Een interventie voor gezinnen verwickeld in een vechtscheiding*. Geraadpleegd op 24 oktober 2015, via http://interactie-academie.be/system/files/sb2_jg33_2015_08_boeken_kinderenuitknel_p155tm162.pdf
- Van Lawick, J. (2012). *Vechtscheidende ouders en hun kinderen*. Geraadpleegd op 24 oktober 2015, via <http://www.kinderenuitdeknel.nl/perch/resources/artikel-vechtscheidendeoudersenhunkinderen.pdf>
- van Peer, C. (2007). Wat brengt een (echts)scheiding teweeg in het leven van kinderen? Enkele highlights uit het internationale echtscheidingsonderzoek. *Tijdschrift voor welzijnswerk*, 31(283), pp. 8-19.
- van Swet, J. (2009). *Mijn ouders gaan scheiden. En ik dan?* Amsterdam: Boom.
- Verwerkingsgroep na scheiding*. (z.d.). Geraadpleegd op 27 oktober 2015, via <https://www.loes.nl/tips/peuter/ouderschap/scheiden-hier-vind-je-steun-en-hulp-voor-je-kind.html>
- Villa Pinedo over de grens!* (13 oktober 2015). Geraadpleegd op 23 oktober 2015, via <http://www.villapinedo.nl/villa-pinedo-buiten-nederlands-grondgebied/>
- Villa Pinedo*. (z.d.). Geraadpleegd op 23 oktober 2015, via <http://www.villapinedo.nl/>
- Vrancken, K. (2005). *Tussen twee huizen: co-ouders en hun kinderen vertellen*. Leuven: Van Halewyck.
- Wat doen we tijdens een workshop?* (21 oktober 2015). Geraadpleegd op 23 oktober 2015, via <http://www.villapinedo.nl/wat-doen-we-tijdens-een-workshop/>
- Wat te doen bij echtscheiding?* (z.d.). Geraadpleegd op 24 september 2015, via http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/2012-KBS-FRB/05_Pictures,_documents_and_external_sites/09_Publications/FRB_Separation_NL_r3.pdf
- Wat te doen bij een echtscheiding?* (z.d.). Geraadpleegd op 24 september 2015, via http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/05_Pictures,_documents_and_external_sites/09_Publications/PUB_2021_Scheiding.pdf
- Youké*. (z.d.). Geraadpleegd op 24 oktober 2015, via <http://www.youke.nl/>
- Zandkastelen*. (z.d.). Geraadpleegd op 24 oktober 2015, via <http://www.zandkastelen.nl/>